

Research Paper

The Effect of National and Regional Development Plans and Programs on the Integrated Development of Gilan Province

Maryam Sejodi* : PhD, Department of Geography and Urban Planning, University of Tehran, Tehran, Iran

Keramatolah Ziari: Professor of Geography and Urban Planning, University of Tehran, Tehran, Iran

Ahmad poorAhmad: Professor of Geography and Urban Planning, University of Tehran, Tehran, Iran

Majid Yasouri: Professor of Geomorphology and Urban Planning, University of Guilan , Guilan, Iran

ARTICLE INFO

Received:2021/11/25

Accepted:2022/08/24

PP:48-62

Use your device to scan
and read the article
online

Keywords: Plan And Program, National Development, Regional Development, Integrated Development, Gilan Province

Abstract

The integrated approach of regional-spatial development should be accompanied by the synergy of different spatial levels on the one hand and the interactions and connections of different parts in a systemic framework. Therefore, the aim of this research was to investigate the effect of national and regional development plans and programs on the integrated development of Gilan province. For this purpose, through a three-stage process (using documentary methods and collecting primary and secondary sources and documents; using content analysis and meta-analysis methods, and finally using individual interviews and the active participation of up to 20 experts using the technique (Snowy throat at the national and regional level) using the Delphi technique to rank the injuries counted during the above three stages and analyze the results of the ranking tables. The qualitative results of the research show the different views and distance of national and provincial experts on the integrated development issues of the province and the closeness and higher homogeneity between the opinions of regional and provincial level experts. Also, the few results show that political pressures to implement plans and projects without economic and technical justifications (influential forces of the region, stakeholders and beneficiaries) with an average of 4.6 are the most important national damage affecting the integrated development of the province and "minimum participation of the representatives of the study areas" and "less developed" with an average of 3.5 has been the least important damage from the eyes of national experts. Also, among the regional damages affecting the integrated development of Gilan province, the damages of "conceptual challenge and confusion and trial and error movements in the introduction of the regional level" and "neglect to the new methods of regional development and not providing suitable platforms for the governance of the region" A" with an average of 5 jointly as the most important and damage "the long-standing superiority of the tradition of planning and departmental and vertical management over regional, horizontal, trans-departmental management at the regional level" with a great difference and an average of 1.7 is the least important damage according to the experts of this level has been

Citation: Sejodi, M., Ziari, K., Pourahmad, A., Yasouri, M (2024). **The effect of national and regional development plans and programs on the integrated development of Gilan province** , *Journal of Regional Planning*, 14(54), 48-62.

DOI: 10.30495/jzpm.2022.29453.4021

* **Corresponding author:** Maryam Sejodi, **Email:** msejodi1@yahoo.com, **Tel:** +989112486873

Extended Abstract

Introduction

The integrated approach of spatial-regional development should be accompanied by the synergy of different spatial levels and the interactions and connections of different parts in a systemic framework. Therefore, the aim of the current research was to investigate the effect of national and regional development plans and programs on the integrated development of Gilan province. Therefore, interweaving and multifaceted effects are the characteristics of development plans and programs at different levels; This feature vertically expresses the effects of upper level plans and programs on lower level plans and documents; which can be evaluated positively or negatively according to the type of impact and its covering goals. For this purpose, the main question of the current research was as follows:

To what extent is the effect and role of national and regional development plans and programs on the integrated development of Gilan province?

Methodology

The current research has aimed to address the effect of national and regional development plans and programs on the integrated development of Gilan province; In this research, a three-stage process (use of documentary methods and collection of primary and secondary sources and documents; use of content analysis and meta-analysis, and finally use of individual interviews and active participation of up to 20 experts using (from the snowball technique at the national and regional level) using the Delphi technique to rank the injuries counted during the above three stages and analyze the results of the ranking tables.

Results and Discussion

The qualitative results of the research show the different views and distance of national and provincial experts on the integrated development issues of the province and the closeness and higher homogeneity between the

opinions of regional and provincial level experts. Also, the few results show that political pressures to implement plans and projects without economic and technical justifications (influential forces of the region, stakeholders and beneficiaries) with an average of 4.6 are the most important national damage affecting the integrated development of the province and "minimum participation of the representatives of the study areas" and less developed" with an average of 3.5 has been the least important damage from the eyes of national experts. Also, among the regional damages affecting the integrated development of Gilan province, the damages of "conceptual challenge and confusion and trial and error movements in the introduction of the regional level" and "neglect to the new methods of regional development and not providing suitable platforms for the governance of the region" A" with an average of 5 jointly as the most important and damage "the long-standing superiority of the tradition of planning and departmental and vertical management over regional, horizontal, trans-departmental management at the regional level" with a great difference and an average of 1.7 is the least important damage according to the experts of this level has been.

Conclusion

Based on the obtained results and the comparison of the opinions of the experts of the two mentioned levels, it can be said; The difference in the opinion of national experts regarding any damage can be absolutely realistic, and regarding the degree of impact of the damage on the integrated development of the province, the formation of a discrepancy in the opinion of national level experts and the demands of provincial experts is caused by such things as the higher nobility of provincial experts. to the current issues and restrictions in the province. Now, in the case of regional level experts, due to being closer to the provincial level and more elites of regional experts to provincial issues, the views and concerns of regional and provincial experts are more similar and homogenous.

فصلنامه علمی برنامه‌ریزی منطقه‌ای

دوره ۱۴ شماره ۵۴، تابستان ۱۴۰۳

شاپا چاپی: ۶۷۳۵-۲۲۵۱ - شاپا الکترونیکی: ۷۰۵۱-۲۴۲۳

<https://jzpm.marvdasht.iau.ir/>

فصلنامه علمی - پژوهشی	
برنامه‌ریزی منطقه‌ای	
ردیف	عنوان مقاله
۱	میزان اثر طرح‌ها و برنامه‌های توسعه ملی و منطقه‌ای بر توسعه یکپارچه استان گیلان
۲	بررسی نقش‌های مختلف در توسعه فضایی - منطقه‌ای با استفاده از مدل‌های مختلف
۳	تحلیل فضایی-مکانی تغییرات اقلیمی در استان گیلان
۴	بررسی نقش‌های مختلف در توسعه فضایی - منطقه‌ای با استفاده از مدل‌های مختلف
۵	تحلیل فضایی-مکانی تغییرات اقلیمی در استان گیلان
۶	بررسی نقش‌های مختلف در توسعه فضایی - منطقه‌ای با استفاده از مدل‌های مختلف
۷	تحلیل فضایی-مکانی تغییرات اقلیمی در استان گیلان
۸	بررسی نقش‌های مختلف در توسعه فضایی - منطقه‌ای با استفاده از مدل‌های مختلف
۹	تحلیل فضایی-مکانی تغییرات اقلیمی در استان گیلان
۱۰	بررسی نقش‌های مختلف در توسعه فضایی - منطقه‌ای با استفاده از مدل‌های مختلف
۱۱	تحلیل فضایی-مکانی تغییرات اقلیمی در استان گیلان
۱۲	بررسی نقش‌های مختلف در توسعه فضایی - منطقه‌ای با استفاده از مدل‌های مختلف
۱۳	تحلیل فضایی-مکانی تغییرات اقلیمی در استان گیلان
۱۴	بررسی نقش‌های مختلف در توسعه فضایی - منطقه‌ای با استفاده از مدل‌های مختلف
۱۵	تحلیل فضایی-مکانی تغییرات اقلیمی در استان گیلان
۱۶	بررسی نقش‌های مختلف در توسعه فضایی - منطقه‌ای با استفاده از مدل‌های مختلف
۱۷	تحلیل فضایی-مکانی تغییرات اقلیمی در استان گیلان
۱۸	بررسی نقش‌های مختلف در توسعه فضایی - منطقه‌ای با استفاده از مدل‌های مختلف
۱۹	تحلیل فضایی-مکانی تغییرات اقلیمی در استان گیلان
۲۰	بررسی نقش‌های مختلف در توسعه فضایی - منطقه‌ای با استفاده از مدل‌های مختلف

مقاله پژوهشی

میزان اثر طرح‌ها و برنامه‌های توسعه ملی و منطقه‌ای بر توسعه یکپارچه استان گیلان

مریم سجودی*: دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران
کرامت اله زیاری: استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران
احمد پوراحمد: استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران
مجید یاسوری: استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

چکیده

نگرش یکپارچه توسعه فضایی - منطقه‌ای بایستی با هم افزایی سطوح مختلف فضایی و تعاملات و پیوند بخش‌های مختلف در چارچوبی سیستمی همراه گردد. لذا هدف پژوهش حاضر، بررسی میزان اثر طرح‌ها و برنامه‌های توسعه ملی و منطقه‌ای بر توسعه یکپارچه استان گیلان بوده است. بدین منظور طی فرایندی سه مرحله‌ای (استفاده از شیوه‌های اسنادی و جمع‌آوری منابع و اسناد اولیه و ثانویه؛ بهره‌گیری از شیوه تحلیل محتوا و فراتحلیل و نهایتاً بهره‌گیری از مصاحبه‌های انفرادی و مشارکت فعال و حداکثری ۲۰ کارشناس با استفاده از تکنیک گلوله برفی در سطح ملی و منطقه‌ای) با استفاده از تکنیک دلفی به رتبه‌بندی آسیب‌های احصا شده طی مراحل سه‌گانه فوق و تحلیل نتایج حاصل از جداول رتبه‌بندی پرداخته شده است. نتایج کیفی پژوهش مبین نگاه متفاوت و فاصله کارشناسان ملی و استانی به مسائل توسعه یکپارچه استان و نزدیکی و همگونی بالاتر بین نظرات کارشناسان سطوح منطقه‌ای و استانی می‌باشد. همچنین نتایج کمی نشان می‌دهند که فشارهای سیاسی جهت اجرای طرح‌ها و پروژه‌های فاقد توجیهات اقتصادی و فنی (نیروهای ذینفوذ منطقه، ذیمدخلان و ذینفعان) با کسب میانگین ۴.۶ مهم‌ترین آسیب ملی اثرگذار بر توسعه یکپارچه استان و "مشارکت حداقلی نمایندگان مناطق آمایشی و کمتر توسعه یافته" با میانگین ۳.۵ کم اهمیت‌ترین آسیب از نگاه کارشناسان ملی بوده است. همچنین در بین آسیب‌های منطقه‌ای اثرگذار بر توسعه یکپارچه استان گیلان، آسیب‌های "چالش مفهومی و سردرگمی و حرکات آزمون و خطایی در معرفی سطح منطقه" و "بی توجهی به روش‌های نوین توسعه منطقه‌ای و فراهم نشدن بسترهای مناسب برای حکم رانی منطقه‌ای" با میانگین ۵ مشترکاً به عنوان مهم‌ترین و آسیب "تفوق دیرینه سنت برنامه‌ریزی و مدیریت بخشی و عمودی بر مدیریت منطقه‌ای، افقی، فرابخشی در سطح منطقه‌ای" با تفاضل بسیار و میانگین ۱.۷ کم اهمیت‌ترین آسیب از نگاه کارشناسان این سطح بوده است.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۹/۰۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۰۲

شماره صفحات: ۶۲-۴۸

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید

واژه‌های کلیدی:

طرح و برنامه، توسعه ملی، توسعه منطقه‌ای، توسعه یکپارچه، استان گیلان

استناد: سجودی، مریم؛ زیاری، کرامت اله؛ پوراحمد، احمد و یاسوری، مجید (۱۴۰۳): میزان اثر طرح‌ها و برنامه‌های توسعه ملی و منطقه

ای بر توسعه یکپارچه استان گیلان، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۴ (۵۴)، ۴۸-۶۲.

DOI: 10.30495/jzpm.2022.29453.4021

مقدمه

در هم تنیدگی و اثرگذاری‌های چند جانبه خاصیت طرح‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای در سطوح مختلف است؛ این ویژگی به صورت عمودی، بیان‌گر اثرات طرح‌ها و برنامه‌های بالادست بر طرح‌ها و اسناد سطوح پایین‌تر می‌باشد؛ که می‌تواند با توجه به نوع اثرگذاری و اهداف پوشش دهنده آن، مثبت یا منفی ارزیابی شود. بدین ترتیب برنامه‌ریزی برای توسعه به این معنی است که باید کارها را بر اساس پیش‌بینی‌های علمی و به صورتی هماهنگ پیش برد. لذا اگر تکلیفی تعیین می‌شود مانند تکلیفی است که یک پزشک برای مریض تعیین می‌کند و نهایتاً مریض با اراده خود می‌پذیرد یا نمی‌پذیرد که آن نسخه را عمل کند. پس باید سراغ علم تحول اجتماعی (یعنی مباحث توسعه، جامعه‌شناسی، سیاست، فرهنگ‌شناسی و ...) رفت و دید در این علوم چه حوزه‌هایی را حوزه دخالت دولت می‌شمارند و چه شیوه‌هایی را شیوه‌های مجاز دخالت دولتی می‌دانند و اگر کار علمی بشود، آن وقت این نوع دخالت‌ها مجاز خواهد بود. برنامه‌ریزی توسعه بر توزیع مواهب توسعه اصرار می‌ورزد (National Management and Planning Organization, 2014). در واقع یکی از ارکان توسعه، جامعیت و یکپارچه بودن طرح‌ها و برنامه‌ها در رفع عدم تعادل‌های اقتصادی و اجتماعی مناطق درون کشورهاست (Fanni, 2003:2). که این جامعیت و یکپارچگی دستیابی به رشد اقتصادی پویا و پایدار، با استفاده کارآمد از ظرفیت منطقه‌ای و محلی، به منظور بهبود شرایط زندگی را مد نظر دارد (Sirb Et al, 2009:63). و به همین دلیل است که طی دهه‌های اخیر به دنبال تغییرات ساختاری در الگوها و روندهای توسعه در مقیاس‌های متفاوت جغرافیایی، مفاهیم، نظریه‌ها، رویکردها و روش‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای تغییر و تحول یافته‌اند. با وجودی که مناطق جغرافیایی جهانی می‌شوند، برنامه‌ریزی برای توسعه منطقه‌ای اهمیت روزافزونی می‌یابد. از آنجایی که توسعه منطقه‌ای تا حد زیادی از طریق نهادها، برنامه‌ها، طرح‌ها و پروژه‌های منطقه‌ای طی یک فرایند هدایت می‌شود، «مدیریت توسعه منطقه‌ای» و «مدیریت برنامه‌ها و طرح‌های توسعه منطقه‌ای» و لزوم شناخت نابرابری‌های اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی نواحی مختلف (Mireei Et al, 2015:2) اهمیت دوچندانی می‌یابد. چرا که این طرح‌ها و اسناد باعث برنامه‌ریزی برای توسعه اقتصادی - اجتماعی پایدار در دولت محلی / منطقه‌ای، و برقراری استراتژی‌های توسعه منطقه‌ای مطرح می‌شوند (Pavičić Kaselj, 2012:13). این برنامه‌ها و طرح‌ها شامل تمامی برنامه‌ها و طرح‌های فضایی و بخشی یا ترکیبی از آن‌ها است که به طور مستقیم بر توسعه سطح مورد نظر تاثیر می‌گذارند (Zari and Mohammadi, 2016:23). این طرح‌ها در سطح منطقه‌ای می‌توانند زمان و ترتیب اجرای پروژه‌ها و برنامه‌های خاص را تنظیم و روابط ملی و روابط بین آن‌ها را پیش‌بینی کنند (Ahmad and Bajwa, 2005:3). که این شکل از برنامه‌ریزی از نظر عملکردی، بهترین مکمل برنامه‌ریزی کلان ملی است (Sharifzadegan, 2012:212). به همین دلیل است که طرح‌های توسعه‌ای که بر مکان معین تاکید دارند، گاه با حمایت توده‌ای شورانگیزی به عمل در می‌آیند و حتی در شرایط از دست دادن حمایت مردمی قابل توجه نیز کاملاً منتفی نمی‌شوند (Ziari, 2004:14). با این توضیح که مهم‌ترین متغیرهای سنجنده آن‌ها را می‌توان در بخش‌های تدوین اهداف، استراتژی‌ها و اقدامات مهم در بخش اسنادی و عملیاتی جست و جو نمود که در کنار هم می‌توانند راه‌گشای تدوین موفقیت‌آمیز استراتژی‌های توسعه‌ای باشند (Yasouri and Sojoodi, 2016:13) که در این زمینه سیاست‌های منطقه‌ای برای موفقیت باید بر تعدیل تنظیمات ساختاری زیرساخت‌های ملموس و غیر ملموس تمرکز کنند (Karlsson and Johansson, 2006:2). چرا که شناسایی محرک‌های تاثیرگذار اساسی در عدم دستیابی به توسعه پایدار غالباً به سبب ضعف در ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و مدیریتی (Kamosi Alamdari, 2016:9) رخ نمی‌دهد. بدین منظور اصلی‌ترین سوال پژوهش حاضر بدین شرح بوده است:

اثر و نقش آفرینی طرح‌ها و برنامه‌های توسعه ملی و منطقه‌ای بر توسعه یکپارچه استان گیلان به چه میزان است؟

پیشینه تحقیق و مبانی نظری

جایگاه و حیطه کارکردی توسعه یکپارچه منطقه‌ای

همانطور که رشد در بین تمام افراد به یکسان لمس نمی‌شود در میان مناطق نیز به یکسان توزیع نمی‌شود. بر خلاف ایالت‌ها، استان‌ها یا شهرها به سرعت از آن بهره می‌برند در حالی که سایر مناطق می‌توانند در پشت آن وا بمانند و سیاست‌های منطقه‌ای نباید درصدد ایجاد همسانی فضایی در الگوی رشد توسعه باشند (Growth and Development Commission, 2009:95). اما سیاست منطقه‌ای هم در نظریه و هم در عمل تشخیص داده است که برای نشان دادن ویژگی‌های متفاوت مناطق و کمک به توسعه آن‌ها، تنها باز توزیع منابع مالی کافی نیست (Economic Cooperation and Development Organization, 2013:44). مکمل بودن و ایجاد تعادل در عرضه و تقاضا در این مراکز در یک نظام سلسله مراتبی نقش اساسی داشته و اهمیت خاص می‌یابد (Motiei Langroudi, 2011:129) و البته تحولات اقتصادی و دخالت‌های انسان نیز نظم جدیدی از آرامش فضایی و نظام تشکیلاتی جدیدی را در سطح جهانی مطرح ساخته است که مطالعه و بررسی آن‌ها جز با نگرش طبقه‌بندی مجموعه آن‌ها در یک نظم و سیستم و پیوندهای ارگانیکی بین آن‌ها امکان‌پذیر نیست (-156

(Nazarian, 1998:157). حال ساختار و الگوی تصمیم گیری (برنامه ریزی، سیاست گذاری و مدیریت) دارای مؤلفه‌هایی نظیر اصول، چارچوب، فرایند، مدیریت الگو و پایش و ارزیابی می‌باشند (Roknalddin Eftekhariand Badri, 2011) بدین ترتیب برنامه ریزی منطقه‌ای در ایران چه از جنبه نهادی و روند برنامه ریزی و چه از جنبه نظری و محصول برنامه ریزی، در پیوند با برنامه ریزی‌های ملی (عمدتا با دیدگاه بخشی) و برنامه ریزی‌های محلی (عمدتا با دیدگاه کالبدی) دارای جایگاه قانونی و نقش کارآمدی نیست و راه درازی در پیش دارد (Saraf, 2000:88) مانند این که ابهام در جایگاه قانونی، مسئولیت و نحوه تهیه و نظارت طرح‌های منطقه‌ای و آمایشی و فقدان تقسیم کار مشخص بین دستگاه های ذی ربط عملا در برخورد با رقابت بین دستگاهی موجب شکل گیری حرکت موازی در تهیه طرح‌ها و برنامه‌های منطقه‌ای شده است، به نحوی که گاه با اهدافی نسبتا مشترک و با صرف هزینه و نیروی فراوان، دو یا چند دستگاه، بدون ارتباط با یکدیگر و بی توجهی به نتایج طرح‌های تهیه شده یا در دست تهیه، طرح‌های منطقه‌ای واحدی تهیه کرده و هر یک به نتایج دلخواه خود رسیده‌اند (Sheikhi, 2001:22). توسعه دهندگان منطقه‌ای امروزه باید این چالش‌ها را مدیریت کنند، زیرا این گونه روندها، یک روند برگشت ناپذیر هستند (TAMAS, 2010:67). لذا برنامه ریزی نیاز به ارگان‌ها و سازمان‌های ویژه‌ای دارد که متخصص در برنامه ریزی و طراحی باشند. نظام برنامه ریزی در این بحث عبارت است از ساز و کار مشارکت نهادها و دستگاه‌های مختلف دولتی و غیردولتی در فرایند تصمیم سازی و تصمیم گیری‌های امور توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور (Masoumi Eshkevari, 2011:33-34) در این زمینه ابعاد مطالعات توسعه منطقه‌ای با هدف برنامه ریزی منطقه‌ای شامل مطالعات محیط طبیعی؛ مطالعات اجتماعی - فرهنگی؛ مطالعات اقتصادی؛ مطالعات کالبدی - زیرساختی؛ مطالعات فضایی - عملکردی؛ مطالعات سیاسی - مدیریتی و مطالعات دفاعی - امنیتی می‌باشد (Jalalian, 2016:49).

تبیین جغرافیایی از توسعه یکپارچه منطقه‌ای

از آن جایی که برنامه ریزی از دیدگاه حوزه جغرافیایی ممکن است بنا به دلایلی مانند عقب ماندگی نسبی مناطق و ... فقط قسمتی از یک کشور را در برگیرد و برای هر یک از مناطق کشور برنامه‌ای تنظیم شود و بعد این برنامه‌ها با یکدیگر تلفیق شده، برنامه کشور را به وجود آورد (Asayesh, 2002:23). لذا کاربرد روش سیستمی در جغرافیا یک روش ناشناخته شده است و بسیاری از جغرافیدانان به وابستگی متقابل کارکردی، پیوسته توجه داشته (Rezvani, 1998:90). و از آنجایی که هرگونه اقدامات اقتصادی و اجتماعی دولت‌ها با فضا و کنشگران منطقه‌ای برخورد دارد و نتایجی از این برخورد و پیوند به وجود می‌آید از این رو سیاست گذاری منطقه‌ای لزوما با مفاهیم فضایی ارتباط پیدا می‌کند (Bachtler, 2001: 1). امروزه مفهوم برنامه ریزی فضایی راهبردی نیز از آن برداشت می‌شود (Carlo Palermo and Ponzini, 2010: 5). در واقع ماهیت ترکیبی دانش جغرافیا و موضوع‌های اصلی مورد بحث آن (چشم اندازهای طبیعی و انسانی)، جغرافی دانان را به پذیرش رویکرد سیستمی (به عنوان اصلی اساسی برای شناخت و تحلیل نظام انسان - محیط) وا داشته است (pourahmad Et al, 2006:312). بنابراین نیازمند یک تفسیر دقیق در چارچوب مفهومی و شناخت موقعیت واقعی با توجه به تفاوت‌های منطقه‌ای در مقیاس‌های مختلف واحدهای فضایی است. چنین تعبیر و تفسیری برای تدوین یک برنامه برای تعدیل عدم تعادل‌های منطقه ای به عنوان یکی از پیش شرط‌های اصلی برنامه ریزی توسعه برای کشورهای در حال توسعه مفید است (Kalantari and Abdolzadeh, 2011:69). بر اساس آن چه بیان شد می‌توان گفت؛ برنامه ریزی منطقه‌ای مطابق با سیاست توسعه منطقه‌ای در سطح ملی است و آمیخته با روند تصمیم گیری و طراحی در سرمایه گذاری روی پروژه‌های در سطح منطقه‌ای از لحاظ عامل جغرافیایی و فضا وجه مشترک روانی یک کشور می‌باشد (Monzavi, and Dalir, 2010:67-71). برنامه ریزی منطقه‌ای با این منظر در توسعه فضایی با شناخت نیازها، توان‌ها و تنگناهای ویژه هر منطقه، خود موزائیکی بر نقش ملی می‌افزاید و رابطه‌ای دو طرفه برقرار می‌سازد. برنامه ریزی منطقه‌ای منفعلانه به مزیت‌های نسبی از دید اقتصاد ملی و شرکت در تقسیم کار جهانی نمی‌پردازد، بلکه به مزیت‌های مورد نظر ساکنین منطقه و در خدمت اقتصاد منطقه (Monzavi and Dalir, 2010:15). و چالش‌های توسعه محلی و منطقه‌ای با بازیگران متعدد (Pike Et al, 2017: 5). اولویت می‌دهد. در این زمینه مطالعات تجربی مدرن از انباشتی اقتصادهای شهری، نشان می‌دهد که تراکم فعالیت اقتصادی، تفاوت‌های بیشتری از بهره وری در فضا را توضیح می‌دهد (Abel Et al, 2012:563). همچنان که اختلافات فاحشی در درآمد و استانداردهای زندگی امروزی بین کشورهای ثروتمند و فقیر جهان وجود دارد (Acemoglu, 2003: 27). لذا یکی از راهکارهای دولت برای ایجاد رشد، توسعه، تعادل و برابری در سطح کشور اتخاذ سیاست‌های توسعه منطقه‌ای است (Hansen Et al, 1997:16-17). به همین سبب است که در همه کشورها اعم از توسعه یافته و یا در حال توسعه، دولت‌ها مجبور به اتخاذ سیاست‌های مناسب جهت تخصیص بهینه منابع و امکانات موجود در جامعه به بخش‌های مختلف اقتصادی می‌باشند (Saidi, 2009:99). به علاوه، نابرابری‌های منطقه‌ای در کشورهای در کشورهای توسعه

¹ - Systematic method

^۲-Strategic Spatial Planning

یافته به دلایلی چون فضای رقابتی بیشتر، گسترش به کارگیری دانش و فن‌آوری جدید و شرایط سیاسی و اقتصادی با ثبات‌تر، دایما در حال کاهش و در کشورهای در حال توسعه به دلیل نبودن عوامل فوق مرتب در حال افزایش است (Mousavi Jahormi, 2010:106). در این زمینه برنامه‌ریزی منطقه‌ای به منظور گسترش ابعاد رشد و توسعه در مناطق مختلف کشور توسط ابزار و روش‌های خاصی اعمال می‌شود که در زیر به شش نوع آن‌ها اشاره می‌شود:

اجرای طرح‌های بزرگ توسعه منابع، سرمایه‌گذاری‌های دولتی برای ایجاد تاسیسات زیربنایی، تعویض امتیازات مالی و مالیاتی، جهت دادن به جریان مهاجرت‌ها، تزریق توسعه به مناطق عقب‌استاده و برنامه‌ریزی آمایش سرزمین (Masoumi Eshkevari, 2011:66-69).

مواد و روش تحقیق

در پژوهش حاضر که به سنجش میزان اثر طرح‌ها و برنامه‌های توسعه ملی و منطقه‌ای بر توسعه یکپارچه استان گیلان می‌پردازد؛ ابتدا لازم آمد تا با استفاده از شیوه‌های اسنادی و جمع‌آوری منابع و اسناد اولیه و ثانویه مرتبط با برنامه‌ریزی و توسعه منطقه‌ای در مجموعه‌ای از مقالات مرتبط با بحث، اسناد فرادست و گزارشات، برخی از پیش‌نویس‌های منتشر شده و منتشر نشده در سازمان برنامه و بودجه کشور و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان، مراکز پژوهش‌های مرتبط و... به استخراج مهم‌ترین آسیب‌های طرح‌ها و برنامه‌های سطوح ملی و منطقه‌ای پرداخته شد. فرایند فوق تا جایی ادامه یافت که محقق به اشباع نظری دست یافت و پس از رسیدن به گزاره‌های مشابه، به آسیب‌های احصا شده بسنده شد. در مرحله دوم نیز با استفاده از شیوه‌های تحلیل محتوا و فراتحلیل^۲ با نگاهی محدودتر که متمرکز بر روی آسیب‌های طرح‌ها و برنامه‌های ملی و منطقه‌ای (با تاکید بر منطقه یک کشور) بوده است در بین رساله‌های دکتری و پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و مقالات (علمی پژوهشی، علمی ترویجی و ژورنالی کنفرانسی) به شناسایی، استخراج و احصا عوامل و مولفه‌های آشکار، مستتر و پراکنده مرتبط با آسیب‌ها در سطوح ملی و منطقه‌ای پرداخته شد و نهایتاً در سومین مرحله با بهره‌گیری از مصاحبه باز از مشارکت فعال و حداکثری کارشناسان در سطوح ملی، منطقه‌ای بهره گرفته شد. انتخاب ایشان مبتنی بر روش گلوله برفی بوده است و تاکید بر کارشناسان خبره‌ای که اشراف بالاتری نسبت به مسائل منطقه و استان داشته‌اند، بوده است و همچنین اگر چه هیچ قانون صریحی در مورد نحوه انتخاب و تعداد متخصصین وجود ندارد و تعداد آن‌ها وابسته به فاکتورهایی چون هموزن یا هتروژن بودن نمونه، هدف دلفی یا وسعت مشکل، کیفیت تصمیم، توانایی تیم تحقیق در اداره مطالعه، اعتبار داخلی و خارجی، زمان جمع‌آوری داده‌ها و منابع در دسترس، دامنه مساله و پذیرش پاسخ است (Ahmadi Et al, 2005:177) لذا ۲۰ کارشناس برای این مرحله انتخاب شد. لازم به ذکر است که در این مرحله تلاش بر این بوده است تا از نظر کارشناسان و خبرگان دانشگاهی و حوزه‌های سیاست‌گذاری و اجرایی در سطوح مذکور بهره گرفته شود چنان که کارشناسانی از وزارت دفاع، سازمان محیط زیست کشور، سازمان صنعت، معدن و تجارت کشور، وزارت جهاد کشاورزی، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، مرکز پژوهش‌ها، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان‌ها، اساتید دانشگاهی در سطح ملی و کارشناسان سازمان‌های مدیریت و برنامه‌ریزی استان‌های گیلان، گلستان، مازندران و سمنان و برخی کارشناسان استانداری و مرکز پژوهش‌های استان‌های مذکور بهره گرفته شد. نهایتاً پس از تجمع گزاره‌های حاصل از مراحل سه‌گانه پیشین، ۲۰ کارشناس مذکور جهت تکمیل پرسشنامه‌ها همکاری نمودند که منتج به امتیاز دهی به مهم‌ترین آسیب‌های مترتب بر سطوح موضعی (فضایی) - توسعه ملی، منطقه‌ای و میزان اثرگذاری آن‌ها بر توسعه یکپارچه استان شد؛ تا ضمن مقایسه با اطلاعات استخراج شده در مراحل اول و دوم و همچنین میزان اجماع و مغایرت‌های موجود در نظرات کارشناسی، زمینه تحلیل، کدگذاری و ادامه فرایند کار مهیا شود. بنابراین تبیین فرایند این بخش هم از جنس داده‌های عینی و هم داده‌های ذهنی بوده است؛ با تاکید بر این که بر وضع موجود و واقعیت تطبیق داشته باشد.

محدوده مورد مطالعه

از نظر مکانی محدوده مورد مطالعه این پژوهش استان گیلان (منطقه معادل استان در نظر گرفته شده است) می‌باشد. همچنین برای بخش آسیب‌شناسی، زمان به عنوان بعد چهارم مورد توجه است که به لحاظ زمانی طرح‌ها و مطالعات بعد از انقلاب اسلامی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. حال اطلاعات عمومی منطقه مورد مطالعه به این صورت است که استان گیلان، در شمال ایران بین سواحل جنوبی خزر و ارتفاعات البرز در جنوب دارای مساحت، ۱۴۰۴۴ کیلومتر مربع می‌باشد که نسبت مساحت استان گیلان به کل کشور ۰/۸۵ درصد، دارای ۱۶ شهرستان، ۱۰۹ دهستان، ۵۰ شهر و ۲۹۱۷ آبادی می‌باشد (Statistics of the Deputy Planning of Gilan Governorate, 2017).

1- Content analysis

2- Meta-analysis

شکل ۱- موقعیت مکانی مناطق چهارگانه استان گیلان، (منبع: نویسندگان، ۱۴۰۱)

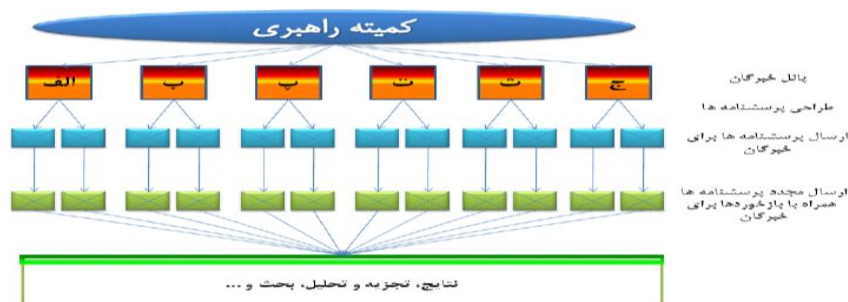
بحث و یافته‌های تحقیق

احصا و اجماع نظرات خبرگان و کارشناسان سطوح ملی و منطقه‌ای

در این بخش به احصا آسیب‌ها و چالش‌های اسناد و برنامه‌های توسعه‌ای در مراحل سه‌گانه مذکور پرداخته شده است؛ به همین منظور ابتدا بهره‌مندی از نظرات کارشناسان خبرگان ملی و منطقه‌ای مد نظر بوده است تا آسیب‌ها و گلوگاه‌های بحرانی با دقت بیشتر و نگاه تیزبینانه تری مورد توجه قرار گیرند و موارد مغفول مانده در طرح‌ها و برنامه‌ها مورد توجه و عنایت ویژه کارشناسان و خبرگان قرار گیرد. حال از آن جایی که تکنیک دلفی یک ساختار ارتباطی است که هدف آن تولید یک بررسی و بحث انتقادی دقیق است (Green, 2014: 6)، شروع کار با روش دلفی و پرسش‌های باز تشریح و به شرکت‌کنندگان اجازه داده شد تا آزادانه نظرات خود را در مورد موضوع، از طریق پاسخ‌های گفتمانی بیان کنند (Massaroli Et al, 2017: 6)؛ در تشریح روش دلفی می‌توان گفت که دلفی روشی سیستماتیک و انعطاف‌پذیر در جمع‌آوری داده‌های تحقیق از گروهی از پانلیست‌های خبره برای پیش‌بینی و تعیین اولویت‌ها بوده است که در سطح وسیع و دیسپلین‌های مختلف به کار می‌رود که برای به دست آوردن اجماع در موضوعات مبهم، نامشخص و با شواهد تجربی کم بسیار کمک‌کننده است (Ahmadi Et al, 2005: 183). حال یکی از عوامل مهم در افزایش اثربخشی نتایج روش دلفی، علاوه بر تعیین کمی پاسخ‌دهندگان که شرح آن رفت؛ دقت در انتخاب مشارکت‌کنندگان در مطالعه است. از آن جایی که کیفیت نتایج دلفی وابسته به دانش و اطلاعات مشارکت‌کنندگان است، لذا حضور افراد مطلع و افرادی که دارای ایده‌هایی ارزشمند باشند، ضروری است. همان‌گونه که در تحقیقات آماری همچون نظرسنجی‌های عمومی، افراد شرکت‌کننده باید نماینده یک جمعیت یا گروه باشند؛ در صورتی که در مطالعات دلفی، مشارکت‌کنندگان به عنوان نماینده یک جمعیت یا گروه خاص انتخاب نمی‌شوند، بلکه به عنوان افرادی انتخاب می‌شوند که مطلع و آگاه بوده و بتوانند دانش و اطلاعات ارزشمندی را وارد فرایند نمایند. بنابراین از آن جایی که اولین گام در یک مطالعه دلفی انتخاب افراد مناسب جهت شرکت در مطالعه است (Gordon, 1994). لذا مشارکت‌کنندگان روش دلفی باید از تمامی ذینفعان فرایند سیاست‌گذاری به صورت متوازن انتخاب شوند، بدین جهت می‌توان مشارکت‌کنندگان را به ۳ دسته خبرگان سیاست‌گذار، خبرگان علمی و دانشگاهی، خبرگان بخش خصوصی و دولتی تقسیم نمود.

خروجی پاسخ‌های دور اول دلفی، برگزاری دور دوم پیمایش و تحلیل یافته‌ها

در روش دلفی پس از پایان یافتن دور اول پیمایش، خروجی‌های به دست آمده حاصل از نظرات خبرگان در رابطه با موضوعات و دسته‌های مختلف سوالات پرسشنامه دلفی، تجزیه و تحلیل شده و پرسشنامه دور دوم که ترکیبی از کلیه سوالات دور قبل به همراه نتایج مربوط به هر پرسش است، تهیه می‌شود و مجدداً از خبرگان درخواست می‌شود تا ضمن در نظر گرفتن نتایج حاصل از نظرات کلیه خبرگان، نظر دور پیشین خود را مورد بازبینی یا تایید مجدد قرار دهند. لازم به ذکر است در این مرحله تنها از خبرگانی برای مشارکت دعوت می‌شود که در مرحله اول دلفی، مشارکت داشته و به سوالات پاسخ داده باشند. برگزاری دور دوم دلفی به همگرایی بیشتر خبرگان و توافق و اجماع آنان بر سر گزینه‌ها کمک فراوانی می‌نماید. پس از پایان دور دوم دلفی، نتایج نهایی استخراج می‌شود و در سایر روش‌ها و مدل‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد. از این رو سه موضوع سوالات، تخصص خبرگان و نحوه اجرایی پیمایش اهمیت فوق‌العاده‌ای پیدا می‌کنند. حال به طور مشخص در مرحله اول و مصاحبه‌های صورت گرفته مهم‌ترین آسیب‌های مترتب بر طرح‌ها و برنامه‌های توسعه ملی و منطقه‌ای توسط کارشناسان و خبرگان احصا شد و در مرحله دوم، مجموعه‌ای از گزاره‌ها که حاصل از جمع‌آوری آسیب‌های جمع‌آوری شده در مرحله اول (دسته‌بندی‌هایی که در زمینه آسیب‌های طرح‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای ارائه شده)، مرحله دوم (آسیب‌های طرح‌ها و برنامه‌های ملی و منطقه‌ای) و مرحله سوم (پاسخ‌های استخراج شده از مصاحبه‌ها) بوده است، که در قالب پرسشنامه‌ای نظم یافته از آسیب‌های مستخرج از سه دسته‌بندی فوق، مجدداً برای کارشناسان و خبرگان سطوح ملی و منطقه‌ای ارسال شد (مجموعاً ۲۰ کارشناس)؛ که در این مرحله علاوه بر امتیاز دهی هر یک از گزاره‌ها توسط خبرگان هر سطح از ایشان خواسته شد تا ضمن امتیاز دهی به آسیب‌های هر سطح، میزان اهمیت هر آسیب بر توسعه استان گیلان نیز تعیین شود. در نمودار زیر سازمان پیمایش دلفی به نمایش گذاشته شده است.

شکل ۲- سازمان پیمایش دلفی (UNIDO, 2005)

آسیب‌های احصا شده برای طرح‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای

آسیب‌های احصا شده برای طرح‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای در سطح ملی و اثر آن بر توسعه یکپارچه استان گیلان در این بخش آسیب‌های احصا شده از مطالعات اسنادی، مصاحبه‌های صورت گرفته و پرسشنامه‌های تکمیل شده مبتنی بر طیف لیکرت توسط کارشناسان سطح ملی در دو بخش "آسیب‌های احصا شده برای طرح‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای در سطح ملی" و "میزان اثر هر یک از آسیب‌های توسعه ملی بر توسعه یکپارچه استان گیلان" مورد تحلیل و واکاوی قرار گرفته است. لازم به ذکر است طرح‌ها و برنامه‌های مورد توجه در سطح استان شامل: طرح توسعه و عمران (جامع) ناحیه‌ای، مطالعات برنامه آمایش استان گیلان، سند آمایش استان گیلان، سند نظریه پایه استان گیلان، سند برنامه ششم توسعه استان گیلان (۱۴۰۰-۱۳۹۶)، طرح جامع شهر ستان رشت و همچنین پاره‌ای از گزارشات و مستندات موجود در سازمان‌ها و نهادهای بوده است که در پرسشنامه‌های نهایی ضمن معرفی آن‌ها، اجمالا توضیحاتی در باب آن‌ها ارائه شد. به علاوه در سطوح مورد بررسی برای هر یک از جداول ۵ آسیب که بیشترین و کمترین میانگین را کسب کرده‌اند، مورد توجه قرار گرفته است. همچنین طبق شیوه‌نامه سوم جهت دستیابی به میانگین هر آسیب، ابتدا به هر یک از میزان‌های "خیلی کم" تا "خیلی زیاد" ضریب داده شده است؛ به این صورت که ضریب خیلی کم (۱)، ضریب کم (۲)، ضریب متوسط (۳)، ضریب زیاد (۴) و ضریب خیلی زیاد (۵) بوده است که به شکل زیر پس از ضرب هر میزان در ضریب خود با هم جمع شده‌اند:

خیلی کم = ضریب ۱ + کم ۲ + متوسط ۳ + زیاد ۴ + خیلی زیاد ۵ *

و محاسبه میانگین نیز حاصل تقسیم ضریب بر مجموع بوده است که مجموع در تمامی جداول ۱۰ مورد بوده است و جهت جلوگیری از تکرار از ذکر مجدد ستونی تحت عنوان تعداد در جداول جلوگیری به عمل آمده است. (ضریب به دست آمده برای هر آسیب) = میانگین / (تعداد که معادل ۱۰ می‌باشد)

جدول ۱- آسیب‌های احصا شده برای طرح‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای در سطح ملی

آسیب‌ها	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	ضریب	میانگین
تمرکز سیاسی - اداری شدید و رویه بالا به پایین در سطح ملی	۰	۰	۰	۳	۷	۴۷	۴,۷
کم‌رنگ بودن رویکرد برنامه‌های فضایی و کالبدی و در مقابل توجه به استفاده حداکثری از منابع	۰	۰	۲	۴	۵	۴۷	۴,۷
وجود نگاه بخشی نگر (سکتورال)	۰	۰	۰	۴	۶	۴۶	۴,۶
هدر روی انرژی و سرمایه‌های بسیار در پی تغییر نظام برنامه‌ریزی و سیاست‌ها	۰	۰	۰	۴	۶	۴۶	۴,۶
توزیع نامتناسب و فاقد تعادل مناطق پیشران و برخوردار	۰	۰	۱	۲	۷	۴۶	۴,۶
خلا وجود یک نظریه پایه توسعه ملی	۰	۰	۱	۴	۵	۴۴	۴,۴
فشارهای سیاسی جهت اجرای طرح‌ها و پروژه‌های فاقد توجیهات اقتصادی و فنی (نیروهای ذینفوذ، ذیمدخلان و ذینفعان)	۰	۰	۱	۴	۵	۴۴	۴,۴
ضعف و عدم تعریف نقش و جایگاه مناسب برای آمایش سرزمین در نظام برنامه‌ریزی کشور	۰	۰	۲	۳	۵	۴۳	۴,۳
خلا نظری و اندیشه‌ای در رویکردهای انتخاب شده برای توسعه کشور	۰	۰	۰	۷	۳	۴۳	۴,۳
توجه بیشتر به مرزهای سیاسی به جای توجه به حوزه‌های عملکردی	۰	۰	۲	۳	۵	۴۳	۴,۳
عدم توجه به آینده پژوهی سناریوهای احتمالی در آینده و پیش‌بینی‌های مبتنی بر چشم انداز دورنگر	۰	۱	۱	۳	۵	۴۲	۴,۲
موازی کاری و وجود قوانین متناقض در طرح‌ها و اسناد ملی و عدم هم افزایی	۰	۱	۱	۳	۵	۴۲	۴,۲
عدم هم راستایی جهت‌گیری‌های کلان اقتصادی با ضرورت‌های آمایشی	۰	۰	۱	۶	۳	۴۲	۴,۲

آسیبها	خ کم	کم	متوسط	زیاد	خ زیاد	ضریب	میانگین
عدم انطباق کارآمد چارچوب، ساختار، تشکیلات و محتوای حقوقی و قانونی اسناد، برنامه، آیین نامهها و تصویبنامهها	۰	۰	۳	۳	۴	۴۱	۴,۱
سازمان دولتی ضعیف، وجود فساد اداری و مدیریتی، رانت جویی و قانون فروش	۰	۱	۱	۴	۴	۴۱	۴,۱
عدم ارتباط با جوامع بین المللی	۰	۱	۲	۲	۵	۴۱	۴,۱
عدم آشکارسازی فرق بین سند توسعه فضایی و سند توسعه کشور	۰	۱	۱	۴	۴	۴۱	۴,۱
بروز فراورده محوری به جای فرایند محوری در معماری توسعه ملی	۰	۱	۱	۴	۴	۴۱	۴,۱
کمبود سرمایه گذاری خارجی که مانع ایجاد سازوکارهای جذب سرمایه گذاری می شود	۰	۱	۱	۵	۳	۴۰	۴
کل گرایی و آرمان خواهی در کنار توصیه های خیلی جزئی و مشخص نبودن سطح تفصیل آن ها و انتزاعی بودن طرحها	۰	۱	۲	۳	۴	۴۰	۴
کافی به مقصود نبودن مهارت های کارشناسی و مدیریتی برای طراحی و اجرای آن	۰	۱	۲	۳	۴	۴۰	۴
تقلیل یافتن سیاست گذاری منطقه ای به برنامه ریزی منطقه ای	۰	۱	۲	۳	۴	۴۰	۴
عدم اشاره به سازوکار لازم جهت تامین منابع لازم برای توسعه توسط استانها و مناطق	۰	۱	۲	۳	۴	۴۰	۴
تقلیل سیاست گذاری های آمایشی به محرومیت زدایی	۰	۱	۲	۳	۴	۴۰	۴
عدم تطابق زمانی نظام برنامه ریزی کلان کشور و رجحان برنامه های کوتاه مدت و میان مدت بر برنامه های بلندمدت	۱	۱	۱	۲	۵	۳۹	۳,۹
عدم اطلاعات پایه ای قوی در برنامه های ملی از منظر آماری و نقشه های دقیق	۰	۱	۳	۲	۴	۳۹	۳,۹
عدم شناسایی گلوگاه های بحرانی توسط کارشناسان سطح ملی	۰	۱	۲	۴	۳	۳۹	۳,۹
عملیاتی نبودن جهت گیری های آمایش سرزمین	۰	۱	۲	۴	۳	۳۹	۳,۹
ایرادات مربوط به شروط صفر یا پیش نیازهای برنامه ریزی	۰	۱	۳	۳	۳	۳۸	۳,۸
توجه حداقلی به چندین اکوسیستم مساله دار کشور و عدم راهکار اجرایی و تکلیف جدی برای رفع آن	۰	۱	۲	۵	۲	۳۸	۳,۸
مشارکت حداقلی نمایندگان مناطق آمایشی و کمتر توسعه یافته	۰	۲	۲	۲	۴	۳۸	۳,۸
وجود بحران های سیاسی مداوم در کشور و تغییر دیدگاه های توسعه ای مسئولان ذیربط	۱	۱	۱	۳	۴	۳۸	۳,۸
دخالت نهادهای غیر مرتبط در فرایند تدوین برنامه های آمایش	۱	۱	۲	۲	۴	۳۷	۳,۷
فقدان فرهنگ برنامه ریزی و برنامه پذیری در سطوح مدیریتی کشور	۱	۲	۱	۲	۴	۳۶	۳,۶
ناهماهنگی سیستم تصمیم گیری بانکی با برنامه های توسعه ساختار بانکی کشور	۰	۲	۲	۴	۲	۳۶	۳,۶
عدم انطباق برنامه ریزی فضایی با برنامه ریزی بخشی در کشور	۱	۱	۲	۳	۳	۳۶	۳,۶
بی توجهی و عدم تعریف سازوکار نقش نهادی، مدنی و سیاسی برای بخش خصوصی و تشکل های صنفی و حرفه ای	۱	۲	۱	۳	۳	۳۵	۳,۵
عدم اشاره به فرصت استفاده از مشارکت ایرانیان خارج از کشور در سیستم سرمایه گذاری های مورد نیاز آمایش	۰	۱	۲	۳	۳	۳۵	۳,۵
نگاه اقتصادی و هزینه - فایده ای اکثر برنامه نویسان و پیگیری طرح های زود بازده	۱	۱	۳	۳	۲	۳۴	۳,۴
وجود طرحها و سیاست های برگی در برابر طرحها و سیاست های ریشه ای	۰	۲	۴	۲	۲	۳۴	۳,۴
وجود مشکل اساسی در پیاده سازی احکام و نظارت و بازنگری آن ها	۱	۲	۲	۲	۳	۳۴	۳,۴
پیشی گرفتن پروژه محوری در برنامه ها به جای برنامه محوری	۰	۲	۳	۴	۱	۳۴	۳,۴
وابستگی بخش اعظم درآمد ملی کشور به نفت و فراورده های جانبی آن	۰	۲	۲	۲	۳	۳۳	۳,۳
عدم پیگیری و تعهد نهادهای دولتی و سازمان های خصوصی نسبت به پیامدها	۱	۲	۲	۳	۲	۳۳	۳,۳
فراهم نبودن ظرفیت و انعطاف لازم برای اجرای طرح با توجه به تحولات محیطی	۱	۲	۳	۲	۲	۳۲	۳,۲
عدم بررسی و اصلاح اسناد قبلی با خرد جمعی و مشارکت بین بخشی همزمان با تهیه و تدوین اسناد جدید	۱	۲	۳	۲	۲	۳۲	۳,۲
عدم پیکربندی منظم احکام مربوط به عمران مرزها تحت یک عنوان و پروگرام	۱	۲	۳	۲	۲	۳۲	۳,۲
بی توجهی به لزوم آسیب شناسی و دلایل عدم تحقق قابل قبول طرح های ملی	۱	۲	۳	۲	۲	۳۲	۳,۲

همان گونه که در جدول ۱ مشاهده می شود؛ به رتبه بندی آسیب های احصا شده برای طرحها و برنامه های توسعه ای در سطح ملی پرداخته شده است؛ از میان ۴۸ آسیب احصا شده برای سطح ملی؛ ۵ آسیبی که بیشترین میانگین را کسب کرده اند و مورد توجه بیشتر کارشناسان و خبرگان بوده اند؛ بدین شرح بوده است که آسیب های "تمرکز سیاسی - اداری شدید و رویه بالا به پایین در سطح ملی" و "کمرنگ بودن

رویکرد برنامه‌های فضایی و کالبدی و در مقابل توجه به استفاده حداکثری از منابع " مشترکا با میانگین ۴,۷ در رتبه اول و پس از آن سه عامل "وجود نگاه بخشی نگر (سکتورال)"، "هدر روی انرژی و سرمایه‌های بسیار در پی تغییر نظام برنامه‌ریزی و سیاست‌ها" و "توزیع نامتناسب و فاقد تعادل مناطق پیشران و برخوردار" با میانگین ۴,۶ در رتبه دوم و آسیب‌های "خلا وجود یک نظریه پایه توسعه ملی" و "فشارهای سیاسی جهت اجرای طرح‌ها و پروژه‌های فاقد توجیحات اقتصادی و فنی (نیروهای ذینفوذ منطقه، ذیمدخان و ذینفعان)" با میانگین ۴,۴ در رتبه سوم و آسیب‌های "ضعف و عدم تعریف نقش و جایگاه مناسب برای آمایش سرزمین در نظام برنامه‌ریزی کشور"، "خلا نظری و اندیشه‌ای در رویکردهای انتخاب شده برای توسعه کشور" و "توجه بیشتر به مرزهای سیاسی به جای توجه به حوزه‌های عملکردی" با میانگین ۴,۳ در رتبه چهارم و نهایتا آسیب‌های "عدم توجه به آینده پژوهی سناریوهای احتمالی در آینده و پیش‌بینی‌های مبتنی بر چشم انداز دورنگر"، "موازی کاری و وجود قوانین متناقض در طرح‌ها و اسناد ملی و عدم هم‌افزایی" و "عدم هم‌راستایی جهت گیری‌های کلان اقتصادی با ضرورت‌های آمایشی" با میانگین ۴,۲ مشترکا در رتبه پنجم اهمیت جای گرفته‌اند. همان گونه که پیداست، مواردی که مورد توجه حداکثری کارشناسان بوده است، از موارد سیاسی و برآمده از نارضایتی کارشناسان و خبرگان از نظام تمرکزگرای مرکزی بوده است و همچنین ایشان متفق بوده‌اند که تصمیم‌های تمرکزگرایانه زمینه‌های لازم برای اجرا و برپایی طرح‌های توسعه ملی را با ضعف‌های بنیادی رو به روی می‌سازد که کیفیت و تحقق حداکثری مراحل بعد را خدشه دار می‌نماید. همچنین براساس جدول فوق کم‌اهمیت‌ترین موارد از نگاه کارشناسان و خبرگان منتخب شامل: "بی‌توجهی به لزوم آسیب‌شناسی و دلایل عدم تحقق قابل قبول طرح‌های ملی"، "عدم پیکربندی منظم احکام مربوط به عمران مرزها تحت یک عنوان و پروگرام"، "عدم بررسی و اصلاح اسناد قبلی با خرد جمعی و مشارکت بین بخشی همزمان با تهیه و تدوین اسناد جدید" و "فراهم نبودن ظرفیت و انعطاف لازم برای اجرای طرح با توجه به تحولات محیطی" مشترکا با میانگین ۳,۲ در رتبه اول و به عنوان کم‌اهمیت‌ترین آسیب‌ها و آسیب‌های "عدم پیگیری و تعهد نهادهای دولتی و سازمان‌های خصوصی نسبت به پیامدها" و "وابستگی بخش اعظم درآمد ملی کشور به نفت و فرآورده‌های جانبی آن" با میانگین ۳,۳ در رتبه دوم و در ادامه آسیب‌های "پیشی گرفتن پروژه محوری در برنامه‌ها به جای برنامه محوری"، "وجود مشکل اساسی در پیاده‌سازی این احکام و نظارت و بازنگری آنها"، "وجود طرح‌ها و سیاست‌های برگی در برابر طرح‌ها و سیاست‌های ریشه‌ای" و "نگاه اقتصادی و هزینه‌فایده‌ای اکثر برنامه نویسان و پیگیری طرح‌های زودبازده" با میانگین ۳,۴ در رتبه سوم و آسیب‌های "عدم اشاره به فرصت استفاده از مشارکت ایرانیان خارج از کشور در سیستم سرمایه‌گذاری‌های مورد نیاز آمایش" و "بی‌توجهی و عدم تعریف سازوکار نقش نهادی، مدنی و سیاسی برای بخش خصوصی و تشکل‌های صنفی و حرفه‌ای" با میانگین ۳,۵ در رتبه چهارم و نهایتا سه آسیب "عدم انطباق برنامه‌ریزی فضایی با برنامه‌ریزی بخشی در کشور"، "ناهماهنگی سیستم تصمیم‌گیری بانکی با برنامه‌های توسعه ساختار بانکی کشور"، "فقدان فرهنگ برنامه‌ریزی و برنامه‌پذیری در سطوح مدیریتی کشور" نیز با کسب میانگین ۳,۶ در رتبه پنجم قرار گرفته‌اند. آن گونه که از نظرات کارشناسان در مورد آسیب‌های کم‌اهمیت برمی‌آید، عواملی که بیشتر جنبه انتزاعی و غیر ملموس داشته‌اند و مکررا به آنها اشاره شده است، در دسته‌بندی‌های این بخش به خصوص در رتبه‌های اولیه قرار گرفته‌اند. حال در ادامه همان گونه که پیش‌تر نیز اشاره شد، از کارشناسان سطح ملی خواسته شد تا نظر خود را در رابطه با میزان اثر هر یک از آسیب‌های احصا شده از طرح‌ها و برنامه‌های توسعه ملی بر توسعه یکپارچه استان گیلان در بازه خیلی کم تا خیلی زیاد بیان نمایند. در جدول زیر ضمن ارائه اطلاعات به دست آمده به از آن به تحلیل یافته‌های حاصل از آن پرداخته شده است.

جدول ۲- میزان اثر هر یک از آسیب‌های طرح‌ها و برنامه‌های توسعه ملی بر توسعه یکپارچه استان گیلان

آسیب‌ها	خ کم	کم	متوسط	زیاد	خ زیاد	ضریب	میانگین
فشارهای سیاسی جهت اجرای طرح‌ها و پروژه‌های فاقد توجیحات اقتصادی و فنی (نیروهای ذینفوذ منطقه، ذیمدخان و ذینفعان)	۰	۰	۱	۲	۷	۴۶	۴,۶
موازی کاری و وجود قوانین متناقض در طرح‌ها و اسناد ملی و عدم هم‌افزایی	۰	۰	۱	۳	۶	۴۵	۴,۵
عدم اشاره به سازوکار لازم جهت تامین منابع لازم برای توسعه توسط استان‌ها و مناطق	۰	۰	۱	۳	۶	۴۵	۴,۵
ایرادات مربوط به شروط صفر یا پیش نیازهای برنامه ریزی	۰	۰	۲	۳	۵	۴۳	۴,۳
دخالتهای غیرمرتبط در فرایند تدوین برنامه‌های آمایش	۰	۱	۰	۴	۵	۴۳	۴,۳
تمرکز سیاسی - اداری شدید و رویه بالا به پایین در سطح ملی	۰	۰	۱	۵	۴	۴۳	۴,۳
عدم تطابق زمانی نظام برنامه‌ریزی کلان کشور و رجحان برنامه‌های کوتاه مدت و میان مدت بر برنامه‌های بلندمدت	۰	۱	۰	۴	۵	۴۳	۴,۳
عملیاتی نبودن جهت‌گیری‌های آمایش سرزمین	۰	۰	۲	۳	۵	۴۳	۴,۳
سازمان دولتی ضعیف، وجود فساد اداری و مدیریتی، رانت جویی و قانون فروشی	۰	۱	۱	۳	۵	۴۲	۴,۳

میانگین	ضریب	خ زیاد	زیاد	متوسط	کم	خ کم	آسیبها
۴,۱	۴۱	۴	۴	۱	۱	۰	ضعف و عدم تعریف نقش و جایگاه مناسب برای آمایش سرزمین در نظام برنامه ریزی کشور
۴,۱	۴۱	۵	۲	۲	۱	۰	عدم انطباق و بروزسانی کارآمد چارچوب، ساختار، تشکیلات و محتوای حقوقی و قانونی اسناد، آییننامهها و تصویبنامهها
۴,۱	۴۱	۳	۵	۲	۰	۰	عدم توجه به آینده پژوهی سناریوهای احتمالی در آینده و پیش بینی های مبتنی بر چشم انداز دورنگر
۴,۱	۴۱	۴	۴	۱	۱	۰	کم رنگ بودن رویکرد برنامه های فضایی و کالبدی و در مقابل توجه به استفاده حداکثری از منابع
۴,۱	۴۱	۴	۳	۳	۰	۰	عدم انطباق برنامه ریزی فضایی با برنامه ریزی بخشی در کشور
۴,۱	۴۱	۵	۲	۲	۱	۰	عدم اشاره به فرصت استفاده از مشارکت ایرانیان خارج از کشور در سیستم سرمایه گذاری های مورد نیاز آمایش
۴	۴۰	۴	۳	۲	۱	۰	فقدان فرهنگ برنامه ریزی و برنامه پذیری در سطوح مدیریتی کشور
۴	۴۰	۴	۳	۲	۱	۰	نگاه اقتصادی و هزینه - فایده ای اکثر برنامه نویسان و پیگیری طرح های زود بازده
۴	۴۰	۴	۳	۲	۱	۰	ناهماهنگی سیستم تصمیم گیری بانکی با برنامه های توسعه ساختار بانکی کشور
۴	۴۰	۴	۳	۲	۱	۰	کمبود سرمایه گذاری خارجی که مانع ایجاد سازوکارهای جذب سرمایه گذاری می شود
۴	۴۰	۴	۳	۲	۱	۰	عدم شناسایی گلوگاه های بحرانی توسط کارشناسان سطح ملی
۴	۴۰	۴	۳	۲	۱	۰	هدر روی انرژی و سرمایه های بسیار در پی تغییر نظام برنامه ریزی و سیاستها
۴	۴۰	۴	۳	۲	۱	۰	توجه بیشتر به مرزهای سیاسی به جای توجه به حوزه های عملکردی
۴	۴۰	۴	۵	۰	۰	۰	توزیع نامتناسب و فاقد تعادل مناطق پیشران و برخوردار
۴	۴۰	۴	۳	۱	۲	۱	بروز فرآورده محوری به جای فرایند محوری در معماری توسعه ملی
۴	۴۰	۳	۴	۳	۰	۰	تقلیل سیاست گذاری های آمایشی به محرومیت زدایی
۴	۴۰	۴	۳	۲	۱	۰	وجود بحران های سیاسی مداوم در کشور و تغییر دیدگاه های توسعه ای مسئولان ذیربط
۳,۹	۳۹	۳	۴	۲	۱	۰	خلا نظری و اندیشه ای در رویکردهای انتخاب شده برای توسعه کشور
۳,۹	۳۹	۳	۴	۲	۱	۰	عدم اطلاعات پایه ای قوی در برنامه های ملی از منظر آماری و نقشه های دقیق
۳,۹	۳۹	۴	۲	۳	۱	۰	عدم بررسی و اصلاح اسناد قبلی با خرد جمعی و مشارکت بین بخشی همزمان با تهیه و تدوین اسناد جدید
۳,۹	۳۹	۴	۳	۲	۰	۱	عدم ارتباط با جوامع بین المللی
۳,۹	۳۹	۳	۴	۲	۱	۰	پیشی گرفتن پروژه محوری در برنامه ها به جای برنامه محوری
۳,۸	۳۸	۴	۳	۲	۰	۰	بی توجهی و عدم تعریف سازوکار نقش نهادی، مدنی و سیاسی برای بخش خصوصی و تشکل های صنفی و حرفه ای
۳,۸	۳۸	۳	۳	۳	۱	۰	وجود طرحها و سیاستهای برگی در برابر طرحها و سیاستهای ریشه ای
۳,۸	۳۸	۳	۳	۳	۱	۰	فراهم نبودن ظرفیت و انعطاف لازم برای اجرای طرح با توجه به تحولات محیطی
۳,۸	۳۸	۳	۳	۳	۱	۰	کافی به مقصود نبودن مهارت های کارشناسی و مدیریتی برای طراحی و اجرای آن
۳,۸	۳۸	۴	۳	۱	۱	۱	تقلیل یافتن سیاست گذاری منطقه ای به برنامه ریزی منطقه ای
۳,۸	۳۸	۳	۳	۳	۱	۰	وجود مشکل اساسی در پیاده سازی احکام و نظارت و بازنگری آنها
۳,۸	۳۸	۳	۳	۳	۱	۰	بی توجهی به لزوم آسیب شناسی و دلایل عدم تحقق قابل قبول طرح های ملی
۳,۷	۳۷	۳	۳	۲	۲	۰	خلا وجود یک نظریه پایه توسعه ملی
۳,۷	۳۷	۳	۳	۲	۲	۰	وجود نگاه بخشی نگر (سکتورال)
۳,۷	۳۷	۳	۳	۲	۲	۰	عدم آشکارسازی فرق بین سند توسعه فضایی و سند توسعه کشور
۳,۷	۳۷	۳	۳	۲	۲	۰	عدم بیکربندی منظم احکام مربوط به عمران مرزها تحت یک عنوان و پروگرام
۳,۷	۳۷	۳	۳	۲	۲	۰	عدم هم راستایی جهت گیری های کلان اقتصادی با ضرورت های آمایشی
۳,۶	۳۶	۳	۳	۲	۱	۱	وابستگی بخش اعظم درآمد ملی کشور به نفت و فرآورده های جانبی آن
۳,۶	۳۶	۳	۳	۲	۱	۱	کل گرایی و آرمان خواهی در کنار توصیه های خیلی جزئی و مشخص نبودن سطح تفصیل آنها و انتزاعی بودن طرحها
۳,۶	۳۶	۳	۲	۳	۲	۰	توجه حداقلی به چندین اکوسیستم مساله دار کشور و عدم راهکار اجرایی و تکلیف جدی برای رفع آن
۳,۵	۳۵	۳	۳	۲	۱	۰	عدم پیگیری و تعهد نهادهای دولتی و سازمان های خصوصی نسبت به پیامدها
۳,۵	۳۵	۳	۲	۳	۱	۱	مشارکت حداقلی نمایندگان مناطق آمایشی و کمتر توسعه یافته

بر اساس جدول ۲ که در ادامه جدول قبل و در راستای بررسی میزان اثر این آسیب‌های توسعه ملی بر توسعه یکپارچه استان گیلان، توسط کارشناسان و خبرگان ملی تکمیل شده است؛ مشاهده می‌شود که آسیب "فشارهای سیاسی جهت اجرای طرح‌ها و پروژه‌های فاقد توجیهات اقتصادی و فنی (نیروهای ذینفوذ منطقه، ذیمدخلان و ذینفعان)" با میانگین ۴٫۶ در صدر جدول بوده است و پس از آن آسیب‌های "موازی کاری و وجود قوانین متناقض در طرح‌ها و اسناد ملی و عدم هم‌افزایی" و "عدم اشاره به سازوکار لازم جهت تامین منابع لازم برای توسعه توسط استان‌ها و مناطق" با میانگین ۴٫۵ در جایگاه دوم و "ایرادات مربوط به شروط صفر یا پیش نیازهای برنامه ریزی"، "دخالتهای نهادی غیرمرتبط در فرایند تدوین برنامه‌های آمایش"، "تمرکز سیاسی - اداری شدید و رویه بالا به پایین در سطح ملی"، "عدم تطابق زمانی نظام برنامه‌ریزی کلان کشور و رجحان برنامه‌های کوتاه مدت و میان مدت بر برنامه‌های بلندمدت"، "عملیاتی نبودن جهت‌گیری‌های آمایش سرزمین" و "سازمان دولتی ضعیف، وجود فساد اداری و مدیریتی، رانت جویی و قانون فروش" مشترکاً با میانگین ۴٫۳ در رتبه سوم قرار گرفته‌اند. همچنین آسیب‌های "ضعف و عدم تعریف نقش و جایگاه مناسب برای آمایش سرزمین در نظام برنامه‌ریزی کشور"، "عدم انطباق و به روزسانی کارآمد چارچوب، ساختار، تشکیلات و محتوای حقوقی و قانونی اسناد، برنامه‌ها، آیین‌نامه‌ها و تصویب‌نامه‌ها"، "عدم توجه به آینده پژوهی سناریوهای احتمالی در آینده و پیش‌بینی‌های مبتنی بر چشم انداز دورنگر"، "کمرنگ بودن رویکرد برنامه‌های فضایی و کالبدی و در مقابل توجه به استفاده حداکثری از منابع"، "عدم انطباق برنامه‌ریزی فضایی با برنامه‌ریزی بخشی در کشور" و "عدم اشاره به فرصت استفاده از مشارکت ایرانیان خارج از کشور در سیستم سرمایه‌گذاری‌های مورد نیاز آمایش" نیز با میانگین ۴٫۱ در رتبه چهارم جای گرفته‌اند و نهایتاً آسیب‌های "فقدان فرهنگ برنامه‌ریزی و برنامه‌پذیری در سطوح مدیریتی کشور"، "نگاه اقتصادی و هزینه - فایده‌ای اکثر برنامه نویسان و پیگیری طرح‌های زود بازده"، "ناهماهنگی سیستم تصمیم‌گیری بانکی با برنامه‌های توسعه ساختار بانکی کشور"، "کمبود سرمایه‌گذاری خارجی که مانع ایجاد سازوکارهای جذب سرمایه‌گذاری می‌شود"، "عدم شناسایی گلوگاه‌های بحرانی توسط کارشناسان سطح ملی"، "هدر روی انرژی و سرمایه‌های بسیار در پی تغییر نظام برنامه‌ریزی و سیاست‌ها"، "توجه بیشتر به مرزهای سیاسی به جای توجه به حوزه‌های عملکردی"، "توزیع نامتناسب و فاقد تعادل مناطق پیشران و برخوردار"، "بروز فراورده محوری به جای فرایند محوری در معماری توسعه ملی"، "تقلیل سیاست‌گذاری‌های آمایشی به محرومیت زدایی" و "وجود بحران‌های سیاسی مداوم در کشور و تغییر دیدگاه‌های توسعه ای مسئولان ذیربط" همگی با کسب میانگین ۴ در پنجمین رتبه جای گرفته‌اند. لازم به ذکر است که نتایج جدول فوق با مسائل مورد بحث در مصاحبه‌هایی که با کارشناسان استانی نیز صورت گرفت، همراستایی بالایی داشته است و ایشان نیز دقیقاً از مواردی که بالاترین امتیاز را در این جدول کسب نموده‌اند، به عنوان مهم‌ترین موانع توسعه یکپارچه استان در سطح ملی یاد می‌کردند. نکته مهم دیگر این که از نظر محقق عدم تشابه آسیب‌های اولویت دار در دو بخش "آسیب‌های احصا شده برای طرح‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای در سطح ملی" و "میزان اثر هر یک از آسیب‌های طرح‌ها و برنامه‌های توسعه ملی بر توسعه یکپارچه استان گیلان" که برای اولی "تمرکز سیاسی - اداری شدید و رویه بالا به پایین در سطح ملی" و "کمرنگ بودن رویکرد برنامه‌های فضایی و کالبدی و در مقابل توجه به استفاده حداکثری از منابع" و برای دومی "فشارهای سیاسی جهت اجرای طرح‌ها و پروژه‌های فاقد توجیهات اقتصادی و فنی (نیروهای ذینفوذ منطقه، ذیمدخلان و ذینفعان)" بوده است؛ نشان از این دارد که خبرگان این حوزه معتقدند اگر در بخش اول نگاه و رویکرد تمرکزگرایانه مانعی جدی برای تحقق اهداف و برنامه‌های توسعه ملی است؛ در بخش دوم تصمیمات بالا به پایین و به بازی گرفته نشدن استان در سطح ملی بر ناکارآمدی طرح‌ها و برنامه‌های توسعه ملی می‌افزاید و در مقابل بر عدم واقع بینی و جامعیت طرح‌های مذکور می‌افزاید.

همچنین بر اساس اطلاعات جدول فوق و برآمده از نظر کارشناسان و خبرگان آسیب‌های طرح‌ها و برنامه‌های ملی که کم‌ترین نقش موثر را در توسعه یکپارچه استان داشته‌اند؛ شامل "مشارکت حداقلی نمایندگان مناطق آمایشی و کمتر توسعه یافته" و "عدم پیگیری و تعهد نهاد های دولتی و سازمان‌های خصوصی نسبت به پیامدها" با میانگین ۳٫۵ به عنوان کم اهمیت‌ترین آسیب و "توجه حداقلی به چندین اکوسیستم مساله دار کشور و عدم راهکار اجرایی و تکلیف جدی برای رفع آن"، "کل گرای و آرمان خواهی در کنار توصیه‌های خیلی جزئی و مشخص نبودن سطح تفصیل آن‌ها و انتزاعی بودن طرح‌ها" و "وابستگی بخش اعظم درآمد ملی کشور به نفت و فرآورده‌های جانبی آن" هر سه با کسب میانگین ۳٫۶ به عنوان دومین عامل کم اهمیت بوده‌اند. آسیب‌های "عدم هم‌راستایی جهت‌گیری‌های کلان اقتصادی با ضرورت‌های آمایشی"، "عدم پیکربندی منظم احکام مربوط به عمران مرزها تحت یک عنوان و پروگرام"، "عدم آشکارسازی فرق بین سند توسعه فضایی و سند توسعه کشور"، "وجود نگاه بخشی نگر (سکتورال)" و "خلا وجود یک نظریه پایه توسعه ملی" نیز همگی با میانگین ۳٫۷ در رتبه سوم آسیب‌های کم اهمیت قرار گرفتند. در ادامه آسیب‌های "بی توجهی به لزوم آسیب‌شناسی و دلایل عدم تحقق قابل قبول طرح‌های ملی"، "وجود مشکل اساسی در پیاده سازی احکام و نظارت و بازنگری آن‌ها"، "تقلیل یافتن سیاست‌گذاری منطقه‌ای به برنامه‌ریزی منطقه‌ای"، "کافی به مقصود نبودن مهارت‌های کارشناسی و مدیریتی برای طراحی و اجرای آن"، "فراهم نبودن ظرفیت و انعطاف لازم برای اجرای طرح با توجه به تحولات محیطی"، "وجود طرح‌ها و سیاست‌های برگی در برابر طرح‌ها و سیاست‌های ریشه‌ای" و "بی توجهی و عدم تعریف سازوکار نقش نهادی، مدنی و سیاسی برای بخش خصوصی و تشکلهای صنفی و حرفه‌ای" نیز با

میانگین ۳٫۸ همگی در رتبه چهارم و نهایتاً آسیب‌های "پیشی گرفتن پروژه محوری در برنامه‌ها به جای برنامه محوری"، "عدم ارتباط با جوامع بین‌المللی"، "عدم بررسی و اصلاح اسناد قبلی با خرد جمعی و مشارکت بین بخشی همزمان با تهیه و تدوین اسناد جدید"، "عدم اطلاعات پایه‌ای قوی در برنامه‌های ملی از منظر آماری و نقشه‌های دقیق" و "خلا نظری و اندیشه‌ای در رویکردهای انتخاب شده برای توسعه کشور" در رتبه پنجم آسیب‌های کم اهمیت قرار گرفته‌اند.

حال جهت سنجش و مقایسه آسیب‌های کم اولویت در دو بخش سطح ملی و اثر آن‌ها بر توسعه یکپارچه استان، نظر محقق بر اساس مقایسه نظر کارشناسان و خبرگان استانی و ملی و با توجه به اشراف بالاتر کارشناسان استانی به مسائل و محدودیت‌های جاری در استان، بر آن است که معایرت در نظر کارشناسان سطح ملی و مطالبات کارشناسان استانی در خصوص آسیب "مشارکت حداقلی نمایندگان مناطق آمایشی و کمتر توسعه یافته" که از نگاه کارشناسان ملی در کم‌ترین درجه اهمیت بوده است و کارشناسان استانی همواره بسیار بر آن تأکید داشتند و وضعیت مشابه آسیبی چون "توجه حداقلی به چندین اکوسیستم مساله دار کشور و عدم راهکار اجرایی و تکلیف جدی برای رفع آن" که از نگاه کارشناسان ملی در توجه حداقلی و از نگاه کارشناسان استانی مورد توجه حداکثری و بحثی همواره جدی بوده است، می‌تواند تأییدی بر نگاه تمرکزگرایانه در سطح ملی و عدم جدیت‌انگاری و تسلط و اشراف کارشناسان سطوح کلان در رابطه با مسائل سطوح پایین تر و استانی باشد.

آسیب‌های احصا شده برای طرح‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای در سطح منطقه‌ای و اثر آن بر توسعه یکپارچه استان گیلان
در این بخش نیز آسیب‌های احصا شده از مطالعات اسنادی، مصاحبه‌های صورت گرفته و پرسشنامه‌های تکمیل شده توسط کارشناسان سطح منطقه‌ای در دو بخش "آسیب‌های احصا شده برای طرح‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای در سطح ملی" و "میزان اثر هر یک از آسیب‌های توسعه ملی بر توسعه یکپارچه استان گیلان" مورد تحلیل و واکاوی قرار گرفته است و طبق روال بخش قبل در هر یک از جداول ۵ آسیب که بیشترین و کمترین میانگین را کسب کرده‌اند، مورد توجه قرار گرفته است.

جدول ۳- آسیب‌های احصا شده برای طرح‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای در سطح منطقه‌ای

آسیب‌ها	خ کم	کم	متوسط	زیاد	خ زیاد	ضریب	میانگین
چالش مفهومی و سردرگمی و حرکات آزمون و خطایی در معرفی سطح منطقه	۰	۱	۲	۳	۴	۵۰	۵
بی توجهی به روش‌های نوین توسعه منطقه‌ای و فراهم نشدن بسترهای مناسب برای حکم رانی منطقه‌ای	۰	۱	۲	۳	۴	۵۰	۵
نگرش سلیقه‌ای و آنی به توسعه سطوح محلی و منطقه‌ای	۱	۲	۲	۳	۲	۴۸	۴٫۸
کمبود نیروی متخصص و مشارکت محور نبودن مطالعات این حوزه	۰	۰	۲	۴	۴	۴۷	۴٫۷
تبدیل برنامه‌های منطقه‌ای به برنامه‌های منفصل و بدون ارتباط با بخش‌ها و با یکدیگر	۰	۱	۲	۳	۴	۴۵	۴٫۵
بی توجهی به تنوع جغرافیایی و مناطق آمایشی و عدم تعادل‌های فضایی	۰	۲	۳	۳	۲	۴۵	۴٫۵
فقدان نهادهای محلی، تشکل‌های محلی و NGOهای موثر	۰	۱	۲	۳	۴	۴۵	۴٫۵
ضعف شدید زیرساخت منطقه یک در زمینه مدیریت بهینه آب و انرژی	۰	۱	۲	۳	۴	۴۵	۴٫۵
تشدید بحث ریزگردها در استان‌های گلستان و مازندران و خشک شدن تالاب‌ها	۰	۰	۱	۴	۵	۴۴	۴٫۴
ناسازگاری ساخت اقتصادی و اجتماعی (فرهنگ توسعه)	۰	۱	۳	۳	۳	۴۳	۴٫۳
عدم بهره‌مندی و ضعف مدیریت نیروهای انسانی متخصص و کارآمد	۰	۰	۲	۴	۴	۴۲	۴٫۲
عدم وجود خواسته مشخص از اسناد توسعه در سطح منطقه‌ای	۱	۱	۱	۴	۳	۴۲	۴٫۲
غلبه نگاه و نفوذ سیاسی و غیرفنی در مکان‌یابی پروژه‌های منطقه‌ای	۱	۱	۲	۳	۳	۴۱	۴٫۱
بهره‌برداری از استعدادهای محدود مناطق خاص و ضعف در بهره‌برداری از توانمندی‌ها و ظرفیت‌های تمامی سرزمین	۰	۱	۲	۳	۴	۴۰	۴
زمان بر بودن و عدم هماهنگی نمایندگان منطقه شمال در پیگیری طرح‌های با اثرات منطقه‌ای بویژه در زمینه‌های زیست محیطی	۰	۱	۲	۳	۴	۴۰	۴
نارسایی قوانین و مقررات و اسناد ثبتی در رابطه با صدور سند مالکیت و کاربری اراضی کشاورزی و دست‌اندازی به اراضی جنگلی و مرتعی	۰	۰	۱	۴	۵	۳۹	۳٫۹
شکل‌گیری رقابت منفی بین استان‌های منطقه یک در به دست گرفتن مواهب طبیعی و فرصت‌ها	۱	۲	۲	۳	۳	۳۸	۳٫۸
عدم توجه به توسعه پایدار منطقه‌ای در مطالعات منطقه‌ای	۰	۱	۱	۳	۵	۳۷	۳٫۷
عدم نقدینگی کافی و کمبود سرمایه‌گذاری خارجی در استان‌های شمالی	۰	۰	۰	۴	۶	۳۶	۳٫۶
خارج شدن منطقه یک از تعریف مفهومی خود با توجه به عدم وجه اشتراک سمنان با استان‌های گیلان، مازندران و گلستان	۰	۱	۲	۳	۴	۳۵	۳٫۵

آسیب‌ها	خ کم	کم	متوسط	زیاد	خ زیاد	ضریب	میانگین
مشکلات پیرامون نهادهای متولی در ساختار و اختیارات منطقه در قوانین کشور	۰	۰	۱	۳	۶	۳۵	۳٫۵
عدم تعهد دولت به تصدی و اجرا و نبود مشارکت واقعی بخش خصوصی در برنامه‌ها	۰	۰	۰	۵	۵	۳۵	۳٫۵
عدم وجود نظام آماری شفاف و نظام جامع و بانک اطلاعات منطقه‌ای	۰	۱	۱	۳	۵	۳۲	۳٫۲
پیروی برنامه‌ریزی منطقه‌ای از برنامه‌های کلان و بخشی	۰	۱	۲	۳	۴	۳۰	۳
بی توجهی به مسائل فراملی در توسعه مناطق و عدم تفویض اختیار از سطح ملی به منطقه‌ای	۰	۱	۲	۳	۵	۳۰	۳
تفوق دیرینه سنت برنامه‌ریزی و مدیریت بخشی و عمودی بر مدیریت منطقه‌ای، افقی، فرابخشی در سطح منطقه‌ای	۰	۱	۱	۳	۴	۱۷	۱٫۷

بر اساس اطلاعات استخراج شده از جدول ۳ که به رتبه‌بندی آسیب‌های احصا شده برای طرح‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای در سطح منطقه‌ای بر اساس نظر کارشناسان و خبرگان منطقه‌ای پرداخته شده است؛ از میان ۲۶ آسیب احصا شده موارد "چالش مفهومی و سردرگمی و حرکات آزمون و خطایی در معرفی سطح منطقه" و "بی توجهی به روش‌های نوین توسعه منطقه‌ای و فراهم نشدن بسترهای مناسب برای حکم رانی منطقه‌ای" با کسب میانگین ۵ در رتبه اول و پس از آن آسیب "نگرش سلیقه‌ای و آنی به توسعه سطوح محلی و منطقه‌ای" با میانگین ۴٫۸ در رتبه دوم و "کمبود نیروی متخصص و مشارکت محو نبودن مطالعات این حوزه" با میانگین ۴٫۷ در رتبه سوم و آسیب‌های "تبدیل برنامه‌های منطقه‌ای به برنامه‌های منفصل و بدون ارتباط با بخش‌ها و با یکدیگر"، "بی توجهی به تنوع جغرافیایی و مناطق آمایشی و عدم تعادل‌های فضایی"، "فقدان نهادهای محلی، تشکل‌های محلی و NGOهای موثر" و "ضعف شدید زیرساخت منطقه یک در زمینه مدیریت بهینه آب و انرژی" مشترکا با میانگین ۴٫۵ در رتبه چهارم و نهایتا آسیب "تشدید بحث ریزگردها در استان‌های گلستان و مازندران و خشک شدن تالاب‌ها" با میانگین ۴٫۴ در رتبه پنجم از آسیب‌های با اهمیت منطقه‌ای را به خود اختصاص داده است. همان گونه که پیداست ضعف و سردرگمی در مفهوم، محتوا، کارکرد و عدم نقش آفرینی فعال حوزه منطقه‌ای و تبعات سیاسی و اداری نشأت گرفته از این ضعف زیرساختی مورد اهمیت بسیار کارشناسان و خبرگان سطح منطقه‌ای بوده است.

به همین ترتیب در توضیح آسیب‌های کم اهمیت می‌توان گفت؛ "آسیب تفوق دیرینه سنت برنامه‌ریزی و مدیریت بخشی و عمودی بر مدیریت منطقه‌ای، افقی، فرابخشی در سطح منطقه‌ای" با میانگین ۱٫۷ از نظر کارشناسان و خبرگان در کمترین درجه از اهمیت و پس از آن آسیب‌های "بی توجهی به مسائل فراملی در توسعه مناطق و عدم تفویض اختیار از سطح ملی به منطقه‌ای" و "پیروی برنامه‌ریزی منطقه‌ای از برنامه‌های کلان و بخشی" با کسب میانگین ۳ دومین آسیب کم اهمیت و آسیب "عدم وجود نظام آماری شفاف و نظام جامع و بانک اطلاعات منطقه‌ای" با میانگین ۳٫۲ در رتبه سوم و آسیب‌های "عدم تعهد دولت به تصدی و اجرا و نبود مشارکت واقعی بخش خصوصی در برنامه‌ها"، "مشکلات پیرامون نهادهای متولی در ساختار و اختیارات منطقه در قوانین کشور" و "خارج شدن منطقه یک از تعریف مفهومی خود با توجه به عدم وجه اشتراک سمنان با استان‌های گیلان، مازندران و گلستان" با کسب میانگین ۳٫۵ در رتبه چهارم و نهایتا آسیب "عدم نقدینگی کافی و کمبود سرمایه‌گذاری خارجی در استان‌های شمالی" با میانگین ۳٫۶ در رتبه پنجم از آسیب‌های کم اهمیت را به خود اختصاص داده است.

جدول ۴- میزان اثر هر یک از آسیب‌های طرح‌ها و برنامه‌های توسعه منطقه‌ای بر توسعه یکپارچه استان گیلان

آسیب‌ها	خ کم	کم	متوسط	زیاد	خ زیاد	ضریب	میانگین
ضعف شدید زیرساخت منطقه یک در زمینه مدیریت بهینه آب و انرژی	۰	۰	۲	۴	۴	۵۷	۵٫۷
نگرش سلیقه‌ای و آنی به توسعه سطوح محلی و منطقه‌ای	۰	۱	۳	۳	۳	۵۳	۵٫۳
بی توجهی به تنوع جغرافیایی و مناطق آمایشی و عدم تعادل‌های فضایی	۰	۱	۲	۴	۳	۴۹	۴٫۹
عدم نقدینگی کافی و کمبود سرمایه‌گذاری خارجی در استان‌های شمالی	۰	۰	۲	۳	۵	۴۸	۴٫۸
مشکلات پیرامون نهادهای متولی در ساختار و اختیارات منطقه در قوانین کشور	۰	۰	۲	۴	۴	۴۷	۴٫۷
تبدیل برنامه‌های منطقه‌ای به برنامه‌های منفصل و بدون ارتباط با بخش‌ها و با یکدیگر	۰	۱	۱	۳	۵	۴۷	۴٫۷
بی توجهی به روش‌های نوین توسعه منطقه‌ای و فراهم نشدن بسترهای مناسب برای حکم رانی منطقه‌ای	۰	۱	۱	۴	۴	۴۶	۴٫۶
ناسازگاری ساخت اقتصادی و اجتماعی (فرهنگ توسعه)	۰	۱	۲	۳	۴	۴۵	۴٫۵
عدم تعهد دولت به تصدی و اجرا و نبود مشارکت واقعی بخش خصوصی در برنامه‌ها	۰	۰	۱	۵	۴	۴۳	۴٫۳
عدم وجود نظام آماری شفاف و نظام جامع و بانک اطلاعات منطقه‌ای	۰	۰	۲	۴	۴	۴۲	۴٫۲
فقدان نهادهای محلی، تشکل‌های محلی و NGOهای موثر	۰	۰	۲	۴	۴	۴۲	۴٫۲
بهره‌برداری از استعدادهای محدود مناطق خاص و ضعف در بهره‌برداری از توانمندی‌ها و ظرفیت‌ها	۰	۲	۲	۳	۳	۴۲	۴٫۲
تشدید بحث ریزگردها در استان‌های گلستان و مازندران و خشک شدن تالاب‌ها	۰	۰	۰	۳	۷	۴۲	۴٫۲
عدم وجود خواسته مشخص از اسناد توسعه در سطح منطقه‌ای	۰	۰	۳	۳	۴	۴۱	۴٫۱
خارج شدن منطقه یک از تعریف مفهومی خود با توجه به عدم وجه اشتراک سمنان با استان‌های گیلان، مازندران و گلستان	۰	۰	۱	۳	۶	۴۰	۴

آسیبها	خ کم	کم	متوسط	زیاد	خ زیاد	ضریب	میانگین
چالش مفهومی و سردرگمی و حرکات آزمون و خطایی در معرفی سطح منطقه	۰	۲	۱	۳	۴	۳۹	۳,۹
شکلگیری رقابت منفی بین استانهای منطقه یک در به دست گرفتن مواهب طبیعی و فرصتها	۱	۰	۲	۳	۵	۳۹	۳,۹
زمان بر بودن و عدم هماهنگی نمایندگان منطقه شمال در پیگیری طرحهای با اثرات منطقه‌ای به ویژه در زمینه‌های زیست محیطی	۰	۱	۳	۲	۴	۳۹	۳,۹
عدم بهره‌مندی و ضعف مدیریت نیروهای انسانی متخصص و کارآمد	۰	۰	۲	۳	۴	۳۸	۳,۸
کمبود نیروی متخصص و مشارکت محورنبودن مطالعات این حوزه	۰	۱	۱	۳	۵	۳۷	۳,۷
نارسایی قوانین اسناد ثبتی در رابطه با صدور سند مالکیت و کاربری اراضی کشاورزی و دست‌اندازی به اراضی جنگلی و مرتعی	۰	۰	۰	۴	۶	۳۶	۳,۶
عدم توجه به توسعه پایدار منطقه‌ای در مطالعات منطقه‌ای	۰	۰	۰	۴	۶	۳۶	۳,۶
غلبه نگاه و نفوذ سیاسی و غیرفنی در مکان‌یابی پروژه‌های منطقه‌ای	۰	۱	۲	۳	۴	۳۵	۳,۵
پیروی برنامه‌ریزی منطقه‌ای از برنامه‌های کلان و بخشی	۰	۱	۱	۳	۵	۳۲	۳,۲
بی توجهی به مسائل فراملی در توسعه مناطق و عدم تفویض اختیار از سطح ملی به منطقه‌ای	۰	۰	۱	۳	۶	۳۰	۳
تفوق دیرینه سنت برنامه‌ریزی و مدیریت بخشی و عمودی بر مدیریت منطقه‌ای، افقی، فرابخشی در سطح منطقه‌ای	۰	۱	۲	۴	۴	۲۴	۲,۴

بر اساس جدول فوق مشاهده می‌شود آسیب "ضعف شدید زیرساخت منطقه یک در زمینه مدیریت بهینه آب و انرژی" با میانگین ۵,۷ در رتبه اول و پس از آن "نگرش سلیقه‌ای و آنی به توسعه سطوح محلی و منطقه‌ای" با میانگین ۵,۳ در رتبه دوم و آسیب "بی توجهی به تنوع جغرافیایی و مناطق آمایشی و عدم تعادل‌های فضایی" با کسب میانگین ۴,۹ در رتبه سوم و آسیب "عدم نقدینگی کافی و کمبود سرمایه‌گذاری خارجی در استان‌های شمالی" با کسب میانگین ۴,۸ در رتبه چهارم و نهایتاً آسیب‌های "مشکلات پیرامون نهادهای متولی در ساختار و اختیارات منطقه در قوانین کشور" و "تبدیل برنامه‌های منطقه‌ای به برنامه‌های منفصل و بدون ارتباط با بخش‌ها و با یکدیگر" مشترکاً با کسب میانگین ۴,۷ در رتبه پنجم و جز موارد با اهمیت از نگاه کارشناسان و خبرگان منطقه‌ای بوده است. همچنین در توضیح موارد کم اهمیت می‌توان گفت؛ بر اساس نتایج به دست آمده آسیب "تفوق دیرینه سنت برنامه‌ریزی و مدیریت بخشی و عمودی بر مدیریت منطقه‌ای، افقی، فرابخشی در سطح منطقه‌ای" با میانگین ۲,۴ در پایین‌ترین رتبه و پس از آن نیز آسیب "بی توجهی به مسائل فراملی در توسعه مناطق و عدم تفویض اختیار از سطح ملی به منطقه‌ای" با میانگین ۳ در رتبه دوم و آسیب "پیروی برنامه‌ریزی منطقه‌ای از برنامه‌های کلان و بخشی" با کسب میانگین ۳,۲ در رتبه سوم از موارد کم اهمیت جای گرفته است و پس از آن نیز آسیب‌های "غلبه نگاه و نفوذ سیاسی و غیرفنی در مکان‌یابی پروژه‌های منطقه‌ای" و "عدم توجه به توسعه پایدار منطقه‌ای در مطالعات منطقه‌ای" به ترتیب با میانگین‌های ۳,۵ و ۳,۶ رتبه‌های چهارم و پنجم را به خود اختصاص داده‌اند. حال آن‌چه در دو جدول فوق مورد توجه می‌نماید این است که آسیب‌های "چالش مفهومی و سردرگمی و حرکات آزمون و خطایی در معرفی سطح منطقه" و "بی توجهی به روش‌های نوین توسعه منطقه‌ای و فراهم نشدن بسترهای مناسب برای حکم رانی منطقه‌ای" به درستی به عنوان دو عامل پیشران و حرکت‌دهنده که در سطح منطقه مغفول مانده و مورد توجه نبوده و اساساً تعریف عملیاتی و سازوکاری برای آن در اشمل منطقه‌ای وجود ندارد، بیشترین توجه کارشناسان را در سطح منطقه‌ای به خود جلب کرده‌اند. در حالی که از نظر اثرگذاری آسیب‌ها بر توسعه یکپارچه استان به طور مشخص‌تر و دقیق‌تری کارشناسان این حوزه در سطح منطقه‌ای بر آن بوده‌اند که آسیب‌های "ضعف شدید زیرساخت منطقه یک در زمینه مدیریت بهینه آب و انرژی" و "نگرش سلیقه‌ای و آنی به توسعه سطوح محلی و منطقه‌ای" به عنوان دو بحث محوری و بحث برانگیز بیشترین اثر را بر توسعه یکپارچه استان دارند. حال چنین مقایسه‌ای در بین آسیب‌های کم اهمیت نتیجه جالب توجهی را به دست داده است؛ بدین صورت که در هر دو بخش آسیب‌های مترتب بر طرح‌ها و برنامه‌های استانی و میزان اثر آسیب‌های مذکور بر توسعه یکپارچه استان، دو آسیب "تفوق دیرینه سنت برنامه‌ریزی و مدیریت بخشی و عمودی بر مدیریت منطقه‌ای، افقی، فرابخشی در سطح منطقه‌ای" و "بی توجهی به مسائل فراملی در توسعه مناطق و عدم تفویض اختیار از سطح ملی به منطقه‌ای" با کسب میانگین‌های بسیار نزدیک به هم، جز موارد اول و دوم کم اهمیت در این حوزه بوده‌اند. این نتیجه فارق از هر چیزی بیان‌گر نزدیک شدن نظر کارشناسان در زمینه "میزان اهمیت آسیب‌ها" و "میزان اثر آسیب‌ها بر توسعه یکپارچه استان" می‌باشد، که علت اصلی آن را می‌توان اشرف بیشتر کارشناسان منطقه یک آمایش کشور بر استان و نزدیکی اهداف و اشتراکات آنان در بسیاری از زمینه‌ها دانست.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

امروزه برای شناخت عمیق ناپایداری‌ها و عدم توازن توسعه، رویکردهای نوینی وجود دارد که به عنوان چارچوب اندیشه‌ای و بستر ساز توسعه متوازن و پایدار محلی و منطقه‌ای عمل می‌کنند که ضمن به نقد کشیدن بسیاری از پارادایم‌های قبلی توسعه منطقه‌ای، مسیرهای تازه‌ای را در این زمینه معرفی می‌کند (Nabizadeh Shahri, 2014:1). در این نوع از رویکردها با جمع‌آوری و ترکیب اطلاعات از پژوهش‌های پیشین و با نظم‌دهی به ابعاد مختلف چالش‌ها و نقاط ضعف در سه سطح پیش‌نیازهای برنامه‌ریزی، فرایند برنامه‌ریزی و محتوای برنامه‌ها، مخاطبان را در درک و رفع آن‌ها یاری می‌کنند. بر این اساس پژوهش حاضر بر آن بوده است تا به میزان اثر طرح‌ها و برنامه‌های توسعه

ملی و منطقه‌ای بر توسعه یکپارچه استان گیلان بپردازد؛ بدین منظور طی فرایندی سه مرحله‌ای (استفاده از شیوه‌های اسنادی و جمع‌آوری منابع و اسناد اولیه و ثانویه؛ بهره‌گیری از شیوه‌های تحلیل محتوا، فراتحلیل و نهایتاً بهره‌گیری از مصاحبه‌های انفرادی و مشارکت فعال و حداکثری کارشناسان در سطح ملی و منطقه‌ای و تکنیک دلفی) به رتبه‌بندی آسیب‌های احصا شده طی مراحل سه‌گانه فوق پرداخته شده است. نتایج نظرات کارشناسان ملی و منطقه‌ای یک بار به صورت رتبه دهی به آسیب‌های هر یک از سطوح و یک بار به صورت میزان اثر گذاری هر کدام از آسیب‌ها بر توسعه یکپارچه استان گیلان استخراج شده است. هدف از این کار شناسایی تفاوت‌های حاصل از این دو نوع نگاه به آسیب‌های ملی و منطقه‌ای توسط کارشناسان و خبرگان این دو سطح بوده است؛ به طوری که در سطح ملی آسیب‌های "تمرکز سیاسی - اداری شدید و رویه بالا به پایین در سطح ملی" و "کمرنگ بودن رویکرد برنامه‌های فضایی و کالبدی و در مقابل توجه به استفاده حداکثری از منابع" مشترکاً با کسب میانگین ۴,۷ به عنوان مهم‌ترین آسیب‌ها و آسیب‌های "بی توجهی به لزوم آسیب‌شناسی و دلایل عدم تحقق قابل قبول طرح‌های ملی"، "عدم پیکربندی منظم احکام مربوط به عمران مرزها تحت یک عنوان و پروگرام"، "عدم بررسی و اصلاح اسناد قبلی با خرد جمعی و مشارکت بین بخشی همزمان با تهیه و تدوین اسناد جدید" و "فراهم نبودن ظرفیت و انعطاف لازم برای اجرای طرح با توجه به تحولات محیطی" مشترکاً با کسب میانگین ۳,۲ به عنوان کم‌اهمیت‌ترین آسیب‌های سطح ملی شناخته شده است؛ لازم به ذکر است که آسیب‌های با اهمیت و کم‌اهمیت در سطح ملی با شباهت بسیار بالایی در پژوهش‌های (معینیان ۱۳۶۹)، ترابی (۱۳۸۴)، سیف‌الدینی و پناهنده خواه (۱۳۸۹)، فرجی راد و همکاران (۱۳۹۲) نیز به تأیید رسیده است. حال در میان همین آسیب‌های ملی و میزان اثرگذاری آن‌ها بر توسعه استان جای‌گیری آسیب‌ها به شکلی کاملاً متفاوت بوده است، بدین صورت که آسیب "فشارهای سیاسی جهت اجرای طرح‌ها و پروژه‌های فاقد توجیهات اقتصادی و فنی (نیروهای ذینفوذ منطقه، ذیمدخلان و ذینفعان)" با میانگین ۴,۶ در رتبه اول و آسیب "تفوق دیرینه سنت برنامه‌ریزی و مدیریت بخشی و عمودی بر مدیریت منطقه‌ای، افقی، فرابخشی در سطح منطقه‌ای" با میانگین ۲,۴ به عنوان کم‌اهمیت‌ترین آسیب شناخته شده است. همچنین در میان آسیب‌های احصا شده سطح منطقه‌ای؛ آسیب‌های "چالش مفهومی و سردرگمی و حرکات آزمون و خطایی در معرفی سطح منطقه" و "بی توجهی به روش‌های نوین توسعه منطقه‌ای و فراهم نشدن بسترهای مناسب برای حکم رانی منطقه‌ای" مشترکاً با میانگین ۵ به عنوان مهم‌ترین آسیب‌ها و آسیب "تفوق دیرینه سنت برنامه‌ریزی و مدیریت بخشی و عمودی بر مدیریت منطقه‌ای، افقی، فرابخشی در سطح منطقه‌ای" با اختلاف زیاد از مهم‌ترین آسیب و با میانگین ۱,۷ به عنوان کم‌اهمیت‌ترین آسیب شناخته شده است. در زمینه آسیب‌های با اهمیت و کم‌اهمیت در سطح منطقه‌ای همراستایی بالایی با نتایج حاصل از پژوهش‌های صورت گرفته توسط (ویسی ۱۳۸۹)، قادری (۱۳۹۳)، قادری (۱۳۹۵)، رستمی قادی (۱۳۹۵)، زحمتکش و همکاران (۱۳۹۵)) مشاهده می‌شود. حال نتیجه میزان اثرگذاری آسیب‌های منطقه‌ای بر توسعه یکپارچه استان نتیجه به این صورت بوده است که "ضعف شدید زیرساخت منطقه یک در زمینه مدیریت بهینه آب و انرژی" با کسب میانگین ۵,۷ به عنوان مهم‌ترین آسیب و "تفوق دیرینه سنت برنامه‌ریزی و مدیریت بخشی و عمودی بر مدیریت منطقه‌ای، افقی، فرابخشی در سطح منطقه‌ای" با میانگین ۲,۷ به عنوان کم‌اهمیت‌ترین آسیب سطح منطقه‌ای بر توسعه استان گیلان تعیین شده است. نهایتاً بر اساس نتایج به دست آمده و مقایسه نظر کارشناسان دو سطح مذکور می‌توان گفت؛ تفاوت در نظر کارشناسان ملی در مورد هر آسیب به طور مطلق می‌تواند بسیار واقع بینانه باشد و در مورد میزان اثرگذاری آسیب بر روی توسعه یکپارچه استان شکل‌گیری معایرت در نظر کارشناسان سطح ملی و مطالبات کارشناسان استانی ناشی از مواردی چون اشراف بالاتر کارشناسان استانی به مسائل و محدودیت‌های جاری در استان می‌باشد. حال در مورد کارشناسان سطح منطقه‌ای به سبب نزدیک شده به سطح استانی و اشراف بیشتر کارشناسان منطقه‌ای به مسائل استانی نگاه‌ها و دغدغه‌های کارشناسان منطقه‌ای و استانی مشابهت و همگونی بیشتری می‌یابد.

References

- 1- Abel, J. R., Dey, I., and Gabe, T. M. (2012). Productivity and the density of human capital. *Journal of Regional Science*, 52(4), pp 562-586.
- 2- Acemoglu, D. (2003). Root causes. *Finance & Development*, 40(2), pp 27-43.
- 3- Ahmad, I and Bajwa, I. (2005). regional development planning.
- 4- Ahmadi, F; Nasiriani, Kh; Abazari, p. (2008). "Delphi technique, a tool in research", *Education in Medical Sciences*, 8 (1), pp 175-185. . [In Persian]
- 5- Asayesh, H. (2002). *Principles and methods of regional planning*, fifth edition, Tehran, Payam Noor. . [In Persian]
- 6- Bachtler, J. (2001). *Where Is Regional Policy Going? Changing Concepts of Regional Policy*. European Policies Research Center, University of Strathclyde, Glasgow, England.
- 7- Carlo Palermo, P ·Ponzini, D. (2010). *Spatial Planning and Urban Development*. London, Springer.

- 8- Economic Cooperation and Development Organization. (2013). New paradigms of rural development - policies and governance, translated by: Rezvani, Mohammad Reza; Baghiani, Hamid Reza; Jafari, Sara, Isfahan, Darkhoin.
- 9- Fanni, Z. (2003). Small cities, another approach in regional development, Tehran, Organization of Municipalities of the country. . [In Persian]
- 10- Gordon, T, (1994): "The Delphi Method, Futures Research Methodology", AC/UNU Millennium Project.
- 11- Green, R.(2014) The Delphi Technique in Educational Research, SAGE Open, pp1-8.
- 12- Growth and Development Commission. (2009). Sustainable growth and development strategies, translation: Mehdizadeh, M, Tehran, energy studies.
- 13- Hansen, Niles; Higgins, Benjamin; Savoy, Donald. (1997). Regional Policy in a Changing World, Translation: Translators Group, Tehran, Iran Management and Planning Organization.
- 14- Jalalian, H. (2016). The position of the village in regional planning, Tehran, Samt. . [In Persian]
- 15- Kalantari, Kh; Abdolzadeh, Gh. (2011). Spatial planning and land preparation, first edition, Tehran, Danesh Campus. . [In Persian]
- 16- Kamosi Alamdari, J; Asghari, H; Pourshikhan, A; HosniMehar, S. (2019). An analysis of the challenges and strategies of sustainable regional development with a future research approach (case: Aras Azad Zone), regional planning, online publication. . [In Persian]
- 17- Karlsson, Ch and, Johansson, B. (2006), Regional Development and Knowledge, CESIS, Electronic Working Paper Series, pp1-48. . [In Persian]
- 18- Massaroli, A; Gue Martini, J; Motta L; penassato, D ; Massaroli, Rodrigo, (2017) the delphi method as a methodological framework for research in nursing, Texto Contexto Enferm; 26(4):e1110017, pp1-9
- 19- Masoumi Eshkevari, s.h. (2011). Principles and basics of regional planning, 6th edition, Tehran, Payam. . [In Persian]
- 20- Mireei, M; Arefi, M; Rashnofar, A. (2015). A research on development and its inequalities in Lorestan province, regional planning, 6(21), pp 1-16. [In Persian]
- 21- Monzavi, M; Dalir, E. (2010). Principles of regional development and construction, Tehran, Jihad University. . [In Persian]
- 22- Mousavi Jahormi, y. (2010). Economic development and planning, 6th edition, Payam Noor University, Tehran. . [In Persian]
- 23- Motiei Langroudi, S.H. (2011). Rural planning with an emphasis on Iran, Mashhad, Mashhad Academic Jihad. . [In Persian]
- 24- Nabizadeh Shahri, T. (2014). Pathology of regional development policies and its impact on national cohesion, 8th Congress of Iranian Geopolitical Association, Empathy of Iranian Peoples, National Cohesion and Authority, Sanandaj, Iranian Geopolitical Association. . [In Persian]
- 25- Nazarian, A. (1998). Urban Geography of Iran, Payam Noor University, Tehran. . [In Persian]
- 26- Pavičić Kaselj, A.(2012). Cohesion and coherence of strategic development plans in Istria County, SEENET Programme: A trans-local network for the cooperation between Italy and South East Europe, Horizontal Action C – Research.
- 27- Pike, A., Rodríguez-Pose, A., & Tomaney, J. (2017). Local and regional development. Routledge.
- 28- Pourahmad, A; Hataminejad, H; Hosseini, S.H. (2006). "Pathology of urban development plans in the country", Geographical Researches, Volume 38, Number 58, Pages 167-180. . [In Persian]
- 29- Rezvani, A. (1998). Interrelationships between the city and the countryside with an emphasis on Iran, third edition, Tehran, Payam Noor. . [In Persian]
- 30- Roknalddin Eftekhari, A; Badri, S.A. (2011). Theoretical foundations of the model village development model, Gilan, Gilan Governorate. . [In Persian]
- 31- Saidi, A. (2009). Leveling of villages in the country, Tehran, Islamic Revolution Housing Foundation. . [In Persian]
- 32- Sarafi, M. (2000). Basics of Regional Development Planning, Tehran, Iran Management and Planning Organization. . [In Persian]
- 33- Sharifzadegan, M.H; Khaninzadeh, A; Fathi, H; MalekpourAsl, B. (2012). Applying the interconnected network approach in the stratification of residential spaces in Qom province to improve the planning and development of the region, Land Development, 5(2), pp 211-240. . [In Persian]

- 34- Sheikhi, M, (2001), Regional Planning in Iran (1360-1380), "Necessities, Trends and Challenges", Urban Management, 2 (6), pp 18-30. . [In Persian]
- 35- Sirb, N; Gavrilesco, C; Gosa, V. (2009). the importance of regions in the regional development policy of the european union. RePEc, pp62-78.
- 36- Statistics of the Deputy Planning of Gilan Governorate. (2017). Tehran, Iran Management and Planning Organization.
- 37- TAMAS, F. (2010). regional development – rural employment opportunities, Perspectives of Innovations, Economics & Business, 5, 2 www.pieb.cz
- 38- Unido, (2005): “Overview of Methods used in Foresight”, Ian Miles and Michael Keenan, The Technology Foresight for Organisers Training Course, Ankara.
- 39- Yasouri, M; Sojoodi, M. (2016). Regional Development Strategy (RDS) is a solution for formulating a regional development perspective (Rasht city case study), the first international conference on economic planning, sustainable development and balanced regional development, approaches and applications, Kurdistan, University of Kurdistan. . [In Persian]
- 40- Ziari, k; Mohammadi, A. (2016). Regional development management with emphasis on Iran, Tehran, University of Tehran. . [In Persian]
- 41- Ziari, k; Mohammadi, A. (2015). Pathology of managing regional development programs in Iran and choosing the optimal management model, Geography and Regional Development, 14, (26), pp 19-24. . [In Persian]
- 42- Ziari, k. (2004). Schools, theories and models of program and regional planning, first edition, Yazd, Yazd University. [In Persian]